

SYYTENEUVOTTELULAINSÄÄDÄNNÖN
TOTEUTUMINEN SUOMESSA VUOSINA 2015–2016

Selvitysmuistio 30.11.2017

Frida Emilia Mäkelä ja Hannu Niemi

Sisällysluettelo

JOHDANTO.....	1
I Syyteneuvottelumenettely prosessina.....	2
I.1 Tunnustamismenettely.....	2
I.2 Syyteneuvottelu.....	3
I.3 Tunnustamisoikeudenkäynti	3
II Lyhyt teoreettinen katsaus.....	4
II.1 Menettelyn tavoite: rikosprosessin nopeuttaminen ja kustannussäästöt.....	5
II.2 Menettelyn arvioitu käyttövaihe ja kustannussäästöjen määrä	5
II.2.1 Esitutkintavaihe: tunnustamismenettely ETL:n nojalla	5
II.2.2 Syyteneuvottelu, tuomioesitys ja tunnustamisoikeudenkäynti ROL:n nojalla.....	6
II.3 Arviot menettelyn piiriin tulevien rikosten tyypistä ja määristä	6
II.4 Syyteneuvottelumenettelyn pulmakohtia.....	7
II.4.1 Epäiltyjen yhdenvertaisuus ja itsekriminointisuoja.....	7
II.4.2 Tunnustuksella saadun rikosseuraamuksen lievennyksen määrä.....	9
II.4.3 Menettelyn ajallis-prosessuaalinen rajausta	11
III Selvitys: syyteneuvottelut ja tunnustamisoikeudenkäynnit vuosina 2015–2016	13
III.1 Aineistosta	13
III.1.1 Syyteneuvotteluvaihe	13
III.1.2 Tunnustamisoikeudenkäynnit	14
III.2 Syyteneuvottelusta.....	15
III.2.1 Käytetyt menettelytavat ja menettelyn aloitusvaihe.....	15
III.2.2 Neuvottelujen tuloksellisuus	17
III.2.3 Toimenpiteistä luopumiset syyteneuvottelun osana	18
III.2.4 Menettelyllä saavutettu arvioitu ajansäästö.....	20
III.2.5 Syyttäjien kokemukset menettelystä	22
III.3 Tunnustamisoikeudenkäynnissä annetut tuomiot.....	24
III.3.1 Tuomioiden määrä	24
III.3.2 Tapausten alueellinen ja syyttäjäkohtainen jakautuminen sekä tuomioistuimen kokoonpano... 24	24
III.3.3 Avustajien käyttö	27
III.3.4 Rikoslajit	27

III.3.5 Ratkaistujen rikosten laajuus ja siihen vaikuttaneet tekijät.....	28
III.3.6 Tuomitut seuraamukset	29
III.3.7 Muutoksenhaku: määrä, syyt, lopputulokset.....	34
LOPUKSI	36
Johtopäätökset	36
LIITTEET.....	40
LÄHTEET.....	44

Oikeusministeriölle

JOHDANTO

Vuoden 2015 alusta tuli voimaan tunnustamismenettelyä, syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskeva syyteneuvottelulainsäädäntö (670–675/2014, HE 58/2013). Uuden lainsäädännön perussisältö on, että rikosasian epäilty tai vastaaja voi eri vaiheissa esitukintaa tai rikosprosessia tehdyn tunnustamisensa vastineeksi saada lievemmän rangaistuksen teostaan. Menettelyn funktio on prosessiekonominen. Syyteneuvottelulainsäädäntö tähtää siihen, että epäillyn/vastaajan tunnustaessa sellaisen rikoksen, jonka tutkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn kuluisi normaalisti paljonkin aikaa ja resursseja, rikoksen tutkinta voidaan pitää suppeampana ja prosessi kevyempänä kuin ilman tunnustusta. Vastineeksi tunnustuksesta ja sillä aikaansaadusta rikosprosessuaalisesta ajansäästöstä rikosentekijälle tuomitavaa seuraamusta lievennetään.

Syyteneuvottelumenettely voi tuottaa huomattaviakin aika- ja resurssisäästöjä oikeuslaitokselle. Samalla menettelyn käyttöön liittyy kuitenkin merkittäviä, pääasiassa rikoksesta epäiltyjen ja vastaajien yhdenvertaisuuteen ja oikeusturvaan liittyviä riskejä. Tästä syystä eduskunta edellytti lainsäädäntöä hyväksyessään, että oikeusministeriön tulee antaa lakivaliokunnalle selvityksen lainsäädännön toimivuudesta vuoden 2017 loppuun mennessä (EV 68/2014).

Yllä viitatus oikeusministeriön selvityksen laatimista varten Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) on vuoden 2017 aikana toteuttanut selvityksen vuosina 2015–2016 käydyistä syyteneuvotteluista ja tunnustamisoikeudenkäynneistä, jonka pohjalta tämä muistio on laadittu. Hankkeen tavoitteena on ollut selvittää, missä määrin, millä tavoin ja millaisissa rikosasioissa uutta lainsäädäntöä on kahden ensimmäisen voimassaolovuotensa aikana sovellettu. Erityisesti on pyritty selvittämään uudistuksen kustannusvaikutuksia, vaikutuksia rangaistuskäytäntöön sekä rikosasioiden vastaajien yhdenvertaisuuteen vaikuttavia seikkoja, joihin eduskunnan lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota (LaVM 5/2014).

Muistion aluksi käydään lyhyesti läpi syyteneuvottelujärjestelmän osa-alueet sekä järjestelmään liittyviä keskeisimpiä pulmakohtia. Varsinaisessa selvitysosassa (muistion kolmas jakso) syyteneuvotteluprosessia sekä kahden ensimmäisen vuoden aikana pidettyjä tunnustamisoikeudenkäyntejä tarkastellaan tutkimusta varten kootun tuomioaineiston ja syyttäjäkyselyiden avulla.

Tutkimusaineiston lisäksi selvityksessä on hyödynnetty aihetta koskevaa kotimaista oikeuskirjallisuutta siinä määrin kuin se syyteneuvottelulainsäädännön tuoreus huomioiden on ollut mahdollista. Erityisesti Jukka Oikaraisen helmikuussa 2017 julkaistu, syyteneuvottelua etenkin syyttäjän näkökulmasta tarkasteleva oikeustieteen lisensiaatin työ ”Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä” sekä valtiosyyttäjä Ritva Sahavirran aihepiiriä luotaavat kirjoitukset ovat olleet olennaisessa osassa tämän selvityksen lähdeaineistoa. Valtiosyyttäjä Sahavirta on myös tarjonnut asiantuntemuksensa hankkeen käyttöön vastaamalla Valtakunnansyyttäjänviraston puolesta syyteneuvottelukäytäntöjä koskeneisiin tiedusteluihimme selvitystyön aikana. Tästä yhteistyöstä haluamme esittää hänelle lämpimät kiitokset.

Helsingissä 30.11.2017

Frida Emilia Mäkelä

Hannu Niemi

I Syyteneuvottelumenettely prosessina

Tavanomaisesti tuomioon johtava rikosasian viranomaiskäsittely etenee rikosilmoituksesta ja poliisin esitutkinnasta syyttäjän tekemään syyteharkintaan, syyteharkinnasta syytteen nostamiseen ja syytteen nostamisesta oikeudenkäyntiin käräjäoikeudessa. Oikeudenkäyntiin voi kuulua pääkäsittely tai asia voidaan ratkaista kokonaan kirjallisessa menettelyssä.

Syyteneuvottelu-uudistus on tuonut tämän perinteisen syyteasian käsittelytavan rinnalle uusia menettelymuotoja käytettäväksi niissä tilanteissa, joissa rikoksesta epäilty/vastaaja haluaa tunnustaa sen teon, josta häntä epäillään ja jossa tämän tunnustuksen ansiosta voidaan saavuttaa selviä rikosprosessuaalisia kustannussäästöjä. Nämä menettelymuodot ovat seuraavat:

- tunnustaminen esitutinnan aikana voi johtaa ns. **tunnustamismenettelyyn**, jossa viranomaisella voi rajoittaa esitutkintaa epäillyn tutkinnassa olevista rikoksista ja/tai sitoutua vaatimaan tekijälle tavallista alemmaa rangaistusta eli tehdä ns. alennuslupaus (esitutkintalaki, jäljempänä ETL 3:10a);
- esitutinnan aikana tai syyteharkinnan aikana voidaan järjestää **syyteneuvottelu** (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, jäljempänä ROL, 1:10a), jossa syyttäjä ja epäilty sopivat **tuomioesityksestä** (ROL 1:10);
- syyteneuvottelussa laadittu tuomioesitys käsitellään pääkäsittelyä **suppeammassa tunnustamisoikeudenkäynnissä** (ROL 5b luku), jossa tuomioistuimien joko hyväksyy tuomioesityksen ja mittaa rangaistuksen alennetulta asteikolta tai jättää asian silloisenaan.

Tunnustamis- ja syyteneuvottelumenettelyjen ulkopuolelle on suljettu RL 20 ja 21 luvun mukaiset väkivalta- ja seksuaalirikokset sekä rikokset, joista on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta (ETL 3:10a.5, ROL 1:10.1). Menettelyyn käyttämisen tulee olla myös perusteltua asian laadun ja käsittelyyn kuluvan ajan ja kustannusten kannalta. Tarkoituksena ei siis ole, että menettelyä sovellettaisiin kaikkiin tunnustettuihin rikoksiin ns. automaationa, vaan sen käyttö tulee rajata nimenomaan tapauksiin, jossa siitä koituu tuntuvia kustannussäästöjä¹.

Lainsäädäntöuudistuksella luotiin siis **syyteneuvottelujärjestelmä**, joka sisältää kaksi toistaan jossain määrin poikkeavaa menettelytapaa: varsinaiseen tunnustamisoikeudenkäyntiin tähtäävä syyteneuvottelu sekä esitutkintavaiheessa tapahtuva tunnustamismenettely, joka johtaa prosessuaalisesti tavalliseen ROL:n mukaiseen pääkäsittelyyn. Lisäksi molempiin menettelyihin sisältyy mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen. Seuraavassa käsitellään vielä lyhyesti näitä järjestelmän elementtejä erikseen.

I.1 Tunnustamismenettely

Jos epäillyllä on esitutkinnassa tutkittavana kaksi tai useampia hänen tekemikseen epäiltyjä rikoksia ja hän tunnustaa niistä yhden tai useampia, syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, että esitutkintaa joidenkin näiden rikosten osalta rajoitetaan (ETL 3:10a.1). Samalla syyttäjä voi ETL 3:10a.2:n nojalla myös sitoutua vaatimaan tekijälle rangaistusta ri-

¹ HE 58/2013 vp, 23.

koslain (jäljempänä RL) 6:8a:ssä tarkoitetulta lievennetyltä rangaistusasteikolta. Edellytyksenä on, että epäilty on tunnustamalla edistänyt jonkin rikoksensa selvittämistä ja tästä on koitunut kustannussäästöjä.

Tunnustamismenettelyä käytettäessä voidaan siis jättää kokonaan tutkimatta tai keskeyttää tutkinta epäillyn lievemmistä rikoksista ja säästää siten sekä poliisin että syyttäjän ja tuomioistuimen resursseja². Työaikaa eri vaiheissa säästyy myös tavanomaiseen pääkäsitteilyyn etenevien rikosten osalta, koska niissä voidaan käyttää tunnustusta keskeisenä näyttönä.

Samassa asiassa on mahdollista järjestää sekä tunnustamismenettely että myöhemmin syyteneuvottelu. Jos kuitenkin järjestetään pelkästään tunnustamismenettely, asiassa ei järjestetä tunnustamisoikeudenkäyntiä vaan ”tavallinen” pääkäsitteily, jossa syyttäjän tekemä mahdollinen alennussitoumus otetaan huomioon.

I.2 Syyteneuvottelu

Syyteneuvottelussa asian epäilty/vastaaaja tunnustaa sen rikoksen/rikokset, jo(i)sta häntä epäillään. Vastineeksi syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta RL 6:8a mukaiselta alennetulta asteikolta. Osana syyteneuvottelua syyttäjä voi myös sitoutua jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta epäillyistä rikoksista. Syyteneuvottelu on mahdollista aloittaa lähtökohtaisesti missä vaiheessa rikosprosessia tahansa, myös siis esitutkinnan aikana tai syytteen nostamisen jälkeen ennen kuin asia on edennyt kärjäoikeuden pääkäsitteilyyn.

Jos syyteneuvottelussa päästään yhteisymmärrykseen, laaditaan neuvottelun päätteeksi tuomioesitys. Tuomioesityksestä sopiminen syyteneuvottelussa edellyttää ROL 1:10.2:n nojalla siis rikoksen tunnustamista sekä syyttäjän ja epäillyn/vastaaajan yksimielisyyttä syyksiluettavasta rikoksesta. Lisäksi, mikäli rikoksella on asianomistaja, tarvitaan myös hänen suostumuksensa asian käsittelemiseen tunnustamisoikeudenkäynnissä, ellei asianomistaja ole ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa.

ROL 1:10.3:n mukaan tuomioesityksessä syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta RL 6:8a:ssa tarkoitetun lievennetyt rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjän tulee valtakunnansyyttäjänviraston syyteneuvottelusta antaman muistion (Dnro 26/31/14, 28.12.2015) mukaan esittää tuomioesityksessä täsmällinen, perusteltu rangaistusvaatimuksensa ja käsityksensä siitä, mikä olisi kyseisessä tapauksessa ollut normaalirangaistus eli rangaistus ilman tunnustamisen vaikutusta³.

I.3 Tunnustamisoikeudenkäynti

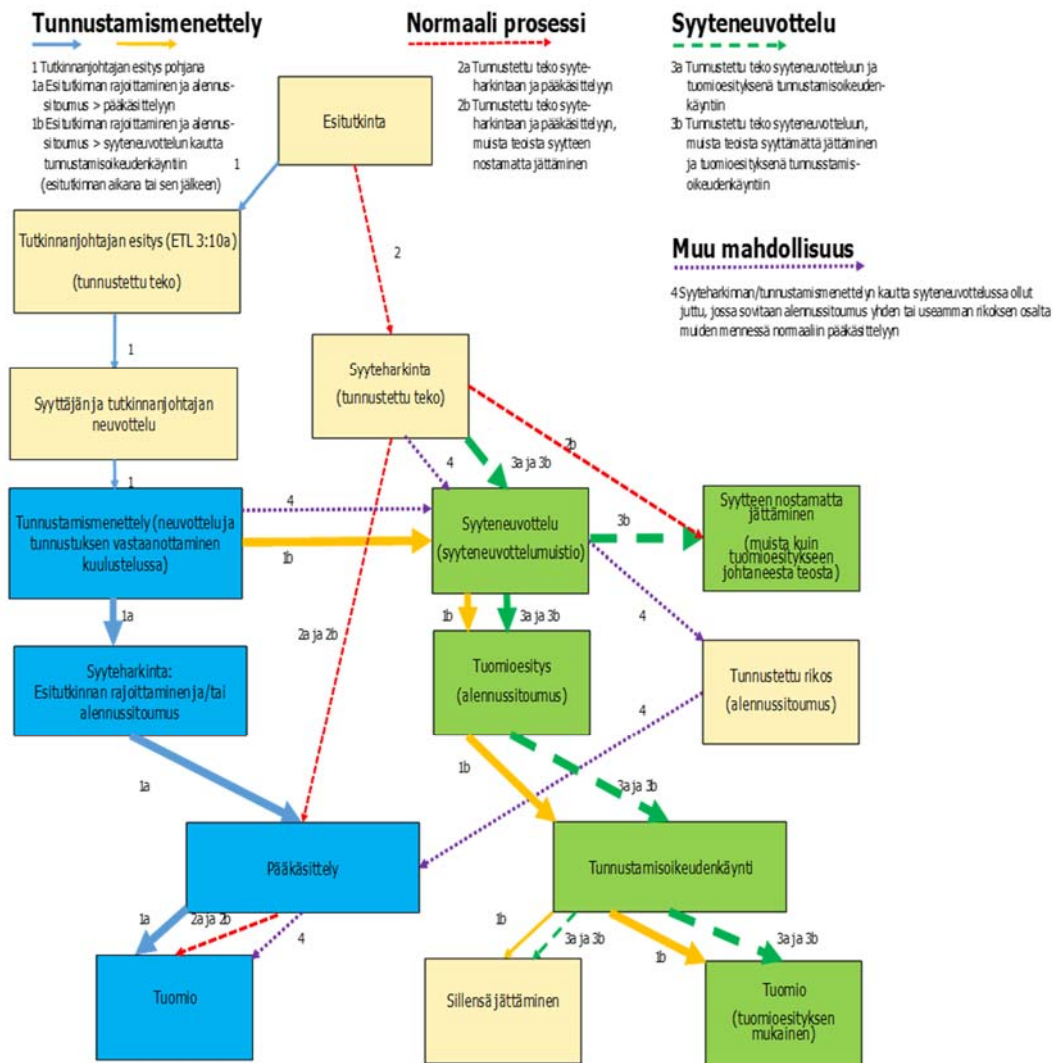
Syyteneuvottelussa laadittu tuomioesitys käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä, joka on pidettävä 30 päivän kuluessa siitä, kun tuomioesitys on saapunut tuomioistuimen kansliaan. (ROL 5b:2.1). Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin käy läpi laaditun tuomioesityksen ja käsittelyn päätteeksi joko hyväksyy sen tai jättää asian sillensä. Jotta tuomioesitys voidaan hyväksyä, tuomioistuimen tulee vakuuttua tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta sekä lukea rikokset syyksi tuomioesityksen mukaisesti (ROL 5b:4). Muussa tapauksessa asia jätetään sillensä (ROL 5b:5), minkä jälkeen siinä on mahdollista esimerkiksi nostaa syyte, jolloin asian käsittely jatkuu tavallisena syyteasiana.

² HE 58/2013 vp, 12–13.

³ VKSV 26/31/14 2015, 15.

Tuomioistuimen on tuomittava rangaistus lievennetyltä asteikolta, jos vastaajan antamasta tunnustuksesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ja muut ROL 5b:4:n ehdot täyttyvät. Lievennetyltä asteikolta tuomittaessa tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän (RL 6:8a). Tuomioistuin ei ole sidottu tuomioesityksessä tehtyyn rangaistusehdotukseen, vaan rangaistuksen varsinainen mittaaminen on tuomioistuimen harkinnassa.

Tunnustamisoikeudenkäynnin on tarkoitus olla suhteellisen suppea ja lyhyt, erityisesti koska todistelua ei tarvita samassa laajuudessa kuin normaalissa pääkäsittelyssä⁴.

KUVIO 1 Tunnustetun teon menettelytapa- ja menettelyreitinvaihtoehdot rikosprosessissa

⁴ HE 58/2013 vp, 14 ja 29.

II Lyhyt teoreettinen katsaus

II.1 Menettelyn tavoite: rikosprosessin nopeuttaminen ja kustannussäästöt

Syyteneuvottelujärjestelmän funktio on korostetun prosessiekonominen. Tarkoituksena on nopeuttaa rikosasioiden esitutkintaa, syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä ja sitä kautta tehostaa rikosprosessia kokonaisuudessaan⁵. Tarve jouduttaa rikosoikeudenkäyntejä on jatkuvasti kasvanut, sillä vaikka rikosprosessin tehostamiseen on pyritty jo aiemmin uudistuksin (kuten kirjallisen menettelyn käyttöön otolla), rikosten keskimääräiset käsittelyajat ovat 2000-luvulla jatkuvasti pidentyneet⁶. Erityisesti törkeiden talousrikosten keskimääräiset käsittelyajat ovat huomattavan pitkiä; esimerkiksi törkeää veropetosta on ennen käräjäoikeuden tuomiota käsitelty keskimäärin yli neljän vuoden ajan, josta yli puolet kuluu esitutkintaan.⁷ Oikeuslaitoksen resurssitilanteeseen ei ole näkyvissä merkittäviä helpotuksia lähitulevaisuudessa, mikä on korostanut entisestään tarvetta keventää rikosprosessia niissä tapauksissa, joissa keventäminen on mahdollista asianosaisten oikeusturvaa ja yleisen edun vaatimuksia vaarantamatta⁸.

Syyteneuvottelujärjestelmän on arvioitu tuovan selviä kustannussäästöjä rikosprosessin kaikkiin vaiheisiin. Syyttäjät ja tuomioistuimet saavat käsiteltäväkseen suppeampia asiakokonaisuuksia, joissa todistelua ei myöskään tarvitse esittää perinteisen syyteasian käsittelyn vaatimassa laajuudessa. Oikeuslaitoksen lisäksi käsittelyn nopeutuminen ja oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen vähentyminen hyödyttää myös rikosasian epäiltyä/vastaaajaa sekä mahdollista asianomistajaa. Menettelyn etuina epäillyn/vastaaajan kannalta ovat luonnollisesti myös teosta tuomittavan rangaistuksen lieventyminen ja/tai rikosvastuuseen liittyvä muu helpotus (esimerkiksi syyttämättä jättämisen tai muiden toimenpiteistä luopumisen muodossa). Edelleen menettelyn on katsottu hyödyttävän rikosoikeudenhoitoa myös laajemmin, kun yksittäisten laajojen ja vaikeiden asioiden pitkän ja hitaan käsittelyn nopeutuessa poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen niukkoja resursseja vapautuu muiden tapausten käsittelyyn.⁹

II.2 Menettelyn arvioitu käyttövaihe ja kustannussäästöjen määrä

Kuten jaksossa I on selostettu, syyteneuvottelulainsäädännön menettelymuotoina ovat joko esitutkintalain mukainen tunnustamismenettely tai ”varsinainen” syyteneuvottelumenettely, jonka säännökset löytyvät laista oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja johon voidaan siirtyä periaatteessa missä vaiheessa rikosprosessia tahansa.

II.2.1 Esitutkintavaihe: tunnustamismenettely ETL:n nojalla

Hallituksen esitys lähtee siitä, että syyteneuvottelujärjestelmän tulisi painottua siihen rikosprosessin vaiheeseen, jossa mahdollisuus prosessiekonomisiin säästöihin on suurin. Tästä syystä

⁵ PeVL 7/2014 vp, 2.

⁶ Optula 266 2013, 311–316; HE 58/2013 vp, 9. Tässä viitattut tiedot ovat peräisin vuosilta 2012 ja 2013. Ajantasaisempia tilastoja käsittelyajoista ei enää ole saatavilla Tilastokeskuksen lakkautettua asiaa koskevien tilastojensa ylläpidon.

⁷ HE 58/2013 vp, 9.

⁸ HE 58/2013 vp, 10.

⁹ HE 58/2013 vp, 11.

esityksessä korostetaan jo esitutinnan aikana vastaanotettavan tunnustuksen ja tunnustamismenettelyn merkitystä.¹⁰ Syyteneuvottelulainsäädännön valmistelun aikaan sisäministeriö arvioi, että ETL:n mukaisen tunnustamismenettelyn käyttöönotto voisi tuoda poliisin rikostutkintaan vuositason yhteensä noin 30 henkilötyövuoden eli noin 1,6 miljoonan euron säästöt¹¹. Syyttäjien esitutkintavaiheeseen kohdistuvaan työmäärään tunnustamismenettelyn ei sen sijaan arvioitu tuovan suuria säästöjä, sillä menettelyssä tehtävät esitutinnan rajoittamispäätökset vaativat syyttäjän tiivistä mukanaoloa.¹²

II.2.2 Syyteneuvottelu, tuomioesitys ja tunnustamisoikeudenkäynti ROL:n nojalla

Varsinaisessa syyteneuvottelumenettelyssä (tuomioesityksineen ja tunnustamisoikeudenkäynteineen) kustannushyötyä arvioitiin koituvan erityisesti syyttäjän ja tuomioistuimen työajan säästöistä yhtäältä oikeudenkäyntiin valmistautumisessa että itse oikeudenkäynnissä¹³. Säästöjä syntyisi myös siitä, ettei tuomion laatiminen tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi vaatisi vastaavaa työpanosta kuin tavanomaisessa oikeudenkäynnissä ja asia kyettäisiin näin ratkaisemaan nopeasti. Lisäksi on oletettavaa, että tunnustamisoikeudenkäynneissä annettuihin tuomioihin haettaisiin muutosta suhteellisen harvoin. Näillä perusteilla hallituksen esityksessä arvioitiinkin menettelyn tuottavan syyttäjänlaitokselle ja tuomioistuimelle noin 1–2 miljoonan euron vuosittaiset säästöt.¹⁴

II.3 Arviot menettelyn piiriin tulevien rikosten tyypistä ja määrästä

Syyteneuvottelujärjestelmän soveltuminen edellyttää, että käsiteltävää rikosta ei ole rajattu sen piiristä pois¹⁵ ja että menettely tuottaa todellisuudessa selviä kustannussäästöjä. Näiden reunaehtojen sisällä syyteneuvottelumenettely soveltuu lähtökohtaisesti hyvin monenlaisiin rikoksiin ja rikoskokonaisuuksiin – hallituksen esityksessä todetaankin, ettei edeltä käsin voida sulkea pois rikostyyppisiä, joissa selkeitä prosessiekonomisia etuja ei olisi saatavissa. Suurimmat edut saavutetaan vaikeasti selvitettävissä ja laajoissa rikosasioissa ja etenkin silloin, kun tekoja on useita. Erityisesti esityksessä nostetaan kuitenkin esiin *varallisuusetuihin kohdistuvat rikok-*

¹⁰ Sahavirta 2016,395.

¹¹ HE 58/2013 vp, 17.

¹² HE 58/2013 vp, 16.

¹³ On syytä huomata, että hallituksen esityksen mukaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ei olisi tarvinnut esittää syytteen todeksi muuta näyttöä kuin vastaajan tunnustus. Lakiesityksen eduskuntakäsittelyssä tätä kohtaa muutettiin laki- ja perustuslakivaliokuntien katsottua, ettei syyksi lukevan tuomion näyttö voi perustua yksinomaan vastaajan tunnustukseen eikä syyttäjä alun perinkään voi ryhtyä syyteneuvotteluun, ellei käytettävissä oleva näyttö hänen mielestään riitä syytteen nostamiseen (LaVM 5/2014 vp, 7–8; PeVL 7/2014 vp, 5.). Näin ollen tuomioistuimelle on myös tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaajan tunnustuksen lisäksi esitettävä myös muu syyllisyyden puolesta puhuva näyttö pääpiirteissään. Tästä huolimatta ajansäästöä tavanomaiseen pääkäsittelyyn verrattuna syntyy, koska todistelua ei tarvitse tunnustamisoikeudenkäynnissä käydä läpi yksityiskohtaisesti.

¹⁴ HE 58/2013 vp, 16–17.

¹⁵ Järjestelmän soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu erikseen nimetyt RL 20 ja 21 lukujen henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset. Lisäksi menettelyä voi soveltaa vain rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta. ROL 1:10.1.

set sekä rikokset, jotka tehdään hyötymistarkoituksessa ja joissa on mahdollisesti monimutkaisia oikeudellisia ja tosiasiallisia järjestelyjä.¹⁶ Menettelyn erityisenä tavoitteena on siis tehostaa laajojen ja vaativien talousrikostapausten käsittelyä¹⁷.

Uuden lainsäädännön soveltamismääriä ei hallituksen esityksessä kovin laajalti arvioida. Poliisitoimi kuitenkin esitti lainvalmistelun aikaan alustavana summittaisena arvionaan, että syyteneuvottelun piiriin voisi vuosittain tulla noin 500 rikosasiaa. Arvio perustuu siihen, että esitutkintaan tulee vuositasolla keskimäärin 2 000 rikosasiaa, jotka kohdistuvat lähinnä taloudellisiin etuihin ja poliisitoimi on arvioinut, että syyteneuvottelulainsäädäntöä voitaisiin soveltaa tästä joukosta noin neljäsosaan.¹⁸

II.4 Syyteneuvottelujärjestelmän pulmakohtia

Yleisesti suhtautuminen syyteneuvotteluun on 2000-luvun aikana muuttunut Suomessa yhä myönteisemmäksi ja erilaiset plea bargain -menettelyt ovat yleistyneet myös maailmalla. Samalla syyteneuvotteluun liittyvät, erityisesti epäiltyjen oikeusturvaan ja yhdenvertaisuuteen kohdistuvat riskit ovat herättäneet huolta oikeusoppineiden keskuudessa. Toisaalta on pohdittu sitäkin, onko syyteneuvottelu käytännössä rikoksesta epäilylle niin houkutteleva menettely, että se tosiasiallisesti tuottaisi oikeuslaitokselle hyötyä siinä määrin kuin ennakoarviot esittävät.

II.4.1 Epäiltyjen yhdenvertaisuus ja itsekriminointisuoja

Syyteneuvottelujärjestelmän suurimpia perusoikeuspulmia on se, että saadakseen menettelyn tuottaman edun eli rangaistuksen lievennyksen, rikoksesta epäilty joutuu luopumaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruseriaatteisiin kuuluvasta itsekriminointisuojaan. Tämän vuoksi sen kontrollointi, että epäillyn menettelyyn **osallistuminen ja tunnustaminen on aidosti vapaaehtoista**, on olennaisen tärkeää. Tätä onkin syyteneuvottelulainsäädännössä pyritty turvaamaan monin tavoin prosessin eri vaiheissa. Epäillyllä/vastaajalla on ensinnäkin oikeus peruuttaa tunnustuksensa tai suostumuksensa menettelyyn missä vaiheessa prosessia tahansa, syytä ilmoittamatta. Jos tunnustus peruutetaan, epäillyn/vastaajan syyteneuvottelussa tai tunnustamisoikeudenkäynnissä antamia lausumia ei saa käyttää rikosasiassa todisteena (ROL 1:10a.6 ja ROL 5b:5.2)¹⁹. Syyteneuvotteluun osallistuvalla epäillyllä/vastaajalla on lisäksi lähtökohtaisesti oltava menettelyssä aina oikeudellinen avustaja (ROL 1:10a.2 ja ROL 5b:2.2). Tästä voidaan poiketa vain, mikäli epäilty nimenomaisesti haluaa itse huolehtia puolustuksestaan ja muut ROL 10:10a.2:ssa luetellut kriteerit täyttyvät. Avustajan tehtävänä on arvioida neuvottelussa esitettävän näytön riittävyttä sekä syyte- että tuomiokynnyksen kannalta, varmistaa, että epäilylle neuvotteluissa annettava informaatio hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan on

¹⁶ He 58/2013 vp, 14.

¹⁷ Sahavirta 2017, 22.

¹⁸ HE 58/2013 vp, 17.

¹⁹ On syytä huomata, että tunnustamismenettelyä säätelevässä esitutkintalaissa vastaavaa hyödyntämiskieltoa ei ole. Jos tunnustus peruutetaan tunnustamismenettelyyn liittyvässä pääkäsittelyssä, tuomioistuini arvioi, mikä merkitys peruutettuun tunnustukseen liittyvillä lausumilla asiassa on. Luonnollisesti lausuma voidaan kuitenkin asettaa hyödyntämiskieltoon OK 17:25.3 yleissäännöksen nojalla, jos puolustuksen oikeuksien katsotaan tulleen asiassa loukatuksi. VKSV 26/31/14 2015, 3.

riittävää, jotta epäilty ymmärtää neuvottelun merkityksen sekä arvioida, onko syyttäjän esittämä seuraamuskannanotto oikeuskäytännön mukainen ja siihen esitetty lievennys päämiehen edun mukainen²⁰.

Jos epäillyn avustaja on syyteneuvotteluissa paikalla, epäillyn oma läsnäolo neuvottelussa ei ole välttämätöntä. Syyttäjän on kuitenkin tavattava epäilty vähintään kerran henkilökohtaisesti voidakseen vakuuttaa tämän osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tunnustamisen aitoudesta ja siitä, että epäilty ymmärtää tuomioesityksen merkityksen²¹. Samaten oikeudenkäyntivaiheessa myös tuomioistuimen on vielä kontrolloitava, että prosessin edellytykset ovat olemassa. Tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaajan avustajineen on oltava läsnä henkilökohtaisesti (ROL 5b:2) ja tuomioistuimen on varmistettava, että vastaajan tunnustus ja menettelyyn osallistuminen on vapaaehtoista, että hän ymmärtää tuomioesityksen merkityksen ja ettei tunnustuksen oikeellisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä (ROL 5b:3)²².

Syyteneuvotteluun osallistuvan epäillyn itsekriminointisuojaan liittyvien riskien lisäksi toinen merkittävä menettelyn perusoikeusongelma koskee kaikkien rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisuutta. Tällä on käytännössä monta ulottuvuutta. Ongelmallisena voidaan ensinnäkin pitää sitä, että syyteneuvottelumenettelyn seurauksena **samanlaiseen rikokseen syyllistyneitä henkilöitä kohdellaan eri tavalla riippuen siitä, ovatko he tunnustaneet tekonsa vai eivät**. Toisaalta, kuten Tapani ja Tolvanen huomauttavat, tunnustamisen alentavaa vaikutusta tuomittavaan seuraamukseen ei sinänsä ole suoraan syytä tulkita yhdenvertaisuusperiaatteen vastaiseksi. Tunnustaessaan tekijä ilmaisee valmiutensa rikosvastuun kantamiseen, ja tämä seikka on perusteltua ottaa huomioon rangaistusta määrätessä. Peruseriaate rangaistuksen lieventämisestä tekijän tunnustuksen perusteella onkin ollut kirjattuna rikoslakiimme jo ennen syyteneuvottelunkin voimaantuloa (RL 6:6.1 3-k).²³

Toisekseen yhdenvertaisuuden kannalta ongelmalliseksi voidaan nähdä **eri rikostyyppien erilainen soveltuvuus syyteneuvotteluun**. Kuten todettua, syyteneuvottelumenettelyn erityisenä kohderyhmänä ovat vakavat talousrikokset, ja toisaalta tietyt rikostyyppit on nimenomaisesti suljettu menettelyn piiristä pois. Syyteneuvottelujärjestelmää onkin kritisoitu siitä, että se saattaa tosiasiallisesti muodostaa eräänlaisen ”rikosprosessin vapaakaistan” talousrikollisille²⁴. Edelleen menettelyn ehtona olevan kustannushyötykriteerin täyttyminen edellyttäneekin usein, että rikos on tehty riittävän ”taitavasti” (toisin sanoen, että teon laajuuden ja/tai monimutkaisuuden vuoksi rikoksen tutkinta on suuritöistä). Antaako menettely näin ollen epäoikeudenmukaista etua niille tekijöille, jotka erityisen taktisen kyvykkyytensä ansiosta ovat yhtäältä ”taitavia” rikollisia ja toisaalta osannevat myös hyödyntää rikosprosessin tarjoamia mahdollisuuksia, kuten syyteneuvottelua, itselleen mahdollisimman edullisesti²⁵? Tapani ja Tolvanen esittävätkin, että **syyteneuvotteluun soveltuvien rikosten piiriä saattaa olla syytä harkita laajennettavaksi**, mi-

²⁰ Oikarainen 2017, 145.

²¹ LaVM 5/2014 vp, 8.

²² Sahavirta 2016, 386.

²³ Tapani & Tolvanen 2015, 233.

²⁴ Sahavirta 2016, 386.

²⁵ Sahavirta 2016, 389.

käli käytännön soveltamiskokemusten kautta havaitaan, että riski yhdenvertaisuuden vaarantumisesta kasvaa tältä osin liian suureksi²⁶. Menettelyn soveltamisalan laajentamista on puollettu myös kriminaali- ja yhteiskuntapoliittisilla perusteilla eräiden rikostyyppien, kuten törkeän huumausainerikoksen osalta, jotka nykyisellään rajautuvat syyteneuvottelujärjestelmän piiristä pois rangaistusasteikkonsa vuoksi²⁷.

Vielä eräänä yhdenvertaisuuspulmana esiin on nostettu ne tilanteet, joissa epäilty itse olisi halukas ryhtymään menettelyyn ja tunnustamaan tekonsa, mutta **syyteneuvottelu kariutuu muista, epäilyistä riippumattomista syistä**. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, mikäli jutun mahdollinen asianomistaja ei anna suostumustaan menettelyn käytölle tai erilaisissa osallisuustilanteissa, joissa usean tekijän joukosta osa kieltäytyy neuvottelusta eikä menettelyyn suostuvaisten epäiltyjen osuuden käsitteleminen syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä ole tästä syystä prosessuaalisesti järkevää.²⁸

II.4.2 Tunnustuksella saadun rikosseuraamuksen lievennyksen määrä

Sillä, minkälaisen lievennyksen tunnustus rangaistukseen todennäköisesti tuottaa, on usein ratkaiseva merkitys syyteneuvotteluun suostumista harkitsevalle epäillylle. Erityisen suuri merkitys tällä lienee silloin, jos tunnustuksella voi olla vaikutusta seuraamuslajin valintaan ehdottoman ja ehdollisen vankeusrangaistuksen välillä.²⁹ **Mikäli tunnustuksen tuottama alennus ei ole epäilyn mielestä riittävän suuri, menettelyyn ei hänen näkökulmastaan kannata ryhtyä. Toisaalta yhdenvertaisuus- ja oikeusturvasyistä on tärkeää, etteivät erot tunnustettujen ja ilman tunnustusta syyksi luettujen tekojen seuraamuksissa kasva liian suuriksi. Lisäksi tunnustuksen tuottama hyvin suuri seuraamusalennus saattaa lisätä riskiä ns. väärin tunnustuksiin.** Tähän on kiinnittänyt huomiota myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) syyteneuvottelua koskevassa oikeuskäytännössään³⁰.

²⁶ Tapani & Tolvanen 2015, 233, ks. myös Oikarainen 2017, 22. Nykyisen soveltamisalarajauksen tarkoituksenmukaisuutta pohti lain säätämisen aikaan myös lakivaliokunta huomauttaessaan, että hallituksen esityksessä omaksuttu soveltamisalarajaus voi synnyttää jopa absurdeja tilanteita, sillä kaikki henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset eivät sisälly RL 21 säänneltyihin tekoihin. Esimerkkinä tästä valiokunta mainitsi ryöstön (RL 31:1), joka rangaistusasteikkonsa puolesta kuuluu syyteneuvottelun soveltamisalaan. Näin ollen, mikäli rikoksentehtyjä yksinomaan pahoinpitelee asianomistajan (RL 21:5), asiaa ei voida käsitellä syyteneuvottelussa. Jos tekijä kuitenkin tämän lisäksi esimerkiksi varastaa asianomistajalta rahaa, teko täyttää ryöstön tunnusmerkistön ja voidaan näin ollen käsitellä syyteneuvottelussa. LaVM 5/2014 vp, 4. Syyteneuvottelun soveltamisalan kasvattamista, joskin pikemminkin menettelyn käyttökelpoisuuteen liittyvien seikkojen vuoksi, esittivät myös eräät syyttäjät tätä selvitystä varten teetetystä syyttäjäkyselyssä. Ks. muistion sivu 22.

²⁷ Tapani & Tolvanen 2015, 238. Tapanin ja Tolvasen mukaan syyteneuvottelu voisi tämän tyyppisissä rikoksissa olla erityisen käyttökelpoinen siksi, että näyttö niissä perustuu usein pitkälti rikokseen osallisten kertomuksiin. Tunnustamisesta palkitsemisen voisi siis kenties edesauttaa huumausaineiden myyntirinkien paljastumista ja näiden rikosten selvittämistä merkittävästi. Ks. myös Sahavirta 2016, 390.

²⁸ Kuten Oikarainen huomauttaa, näissä tilanteissa syyttäjän on toki mahdollista ja hänellä objektiivisuusperiaatteensa mukaisesti lienee velvollisuuskin nostaa esiin kysymys siitä, tulisiko tunnustaneen vastaajan rangaistusta joka tapauksessa lieventää tavallisessa pääkäsitelyssäkin esimerkiksi ROL 6:6.1 3-kohdan nojalla. Oikarainen 2017, 115.

²⁹ VKSV 26/31/14 2015, 6.

³⁰ Tuomioistuin on todennut, että erilaiset sopimusvaltiomaissa käytössä olevat syyteneuvottelumenettelyt eivät sinänsä ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaisia. Sopimusloukkaus voisi kui-

Rajanveto sen suhteen, millainen seuraamuslievennys olisi epäillylle tarpeeksi houkutteleva mutta vielä yhdenvertaisuusperiaatteen valossa hyväksyttävä, ei olekaan yksiselitteistä. Pelkäämään lakitekstin valossa syyttäjällä ja tuomioistuimella näyttäisi olevan hyvinkin laaja harkintavalta sen suhteen, kuinka paljon rangaistusta tunnustuksen perusteella voidaan alentaa. Ainoastaan seuraamuksen yläraja on määritelty selvästi: tekijälle saa tuomita *enintään* 2/3 rikoksesta säädetyn rangaistuksen enimmäismäärästä. Alarajana puolestaan toimii kyseisen rikostyyppin rangaistusminimi, joskin tästäkin voidaan erityisestä syystä poiketa, mikäli kyseinen minimi olisi vankeusrangaistus (RL 6:8a.2). Periaatteessa syyteneuvottelun rangaistukseen tuottama alennus voitaisiin siis mitata vapaasti tältä väliltä. Käytännössä lain esitöistä voidaan kuitenkin linjata lainsäätäjän tarkoituksena olleen, että syyteneuvottelumenettelyssä tekijälle tulisi tuomita *in concreto* kolmanneksella alennettu rangaistus³¹, mutta että tätä merkittävästi suuremmat lievennykset – esimerkiksi että tunnustamisen lieventävä vaikutus muodostuisi lähemmäksi puolta normaalirangaistuksesta – eivät olisi enää yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta hyväksyttäviä³². Perustuslakivaliokunta on painottanut myös, että "[e]hdotettua sääntelyä on syytä edelleen kehittää sen varmistamiseksi, etteivät erot seuraamusten ankaruudessa käytännössä muodostu epäasiallisen suuriksi."³³

Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin pohdittu, **onko** noin kolmanneksen **alennus epäillylle käytännössä vielä riittävän houkutteleva**. Suomalaisessa syyteneuvottelumallissa neuvottelujen piiriin kuuluvat lainvalmisteluasiakirjojen mukaan ainoastaan se, tunnustaako epäilty neuvottelun kohteena olevan rikoksen sekä teosta tuomittava yleisseuraamuksen laji ja määrä³⁴. Neuvotella ei siis voi esimerkiksi tunnusmerkistöistä tai rikosnimikkeestä, mutta ei myöskään rikoksen muista seuraamuksista, kuten hyötykonfiskaatiosta tai muista oheisseuraamuksista, kuten ajoikiellosta, eläintenpitokiellosta tai liiketoimintakiellosta³⁵, joilla kuitenkin voi arvioida olevan epäillylle/vastaajalle jopa yhtä suurta merkitystä kuin varsinaisella seuraamuksella. Lisäksi, kuten Sahavirta huomauttaa, pelkkä yleisseuraamuksen lievennys ei välttämättä ole epäillylle riittävän houkutteleva senkään vuoksi, että suomalainen rangaistustaso on yleisestikin ottaen suhteellisen alhainen. Tämän vuoksi Sahavirta esittääkin, että myös **syytteen sisällön ja erityisesti liitännäisvaatimusten tuomista neuvottelun piiriin tulisi vakavasti pohtia** – esimerkiksi siten,

tenkin tulla kysymykseen muun muassa silloin, mikäli tunnustamisen ja toisaalta tavanomaisessa oikeudenkäynnissä määrättävän tuomioiden ankaruudessa on niin huomattava ero, että vastaajalle asetetaan asiaton paine tunnustaa ja hyväksyä lievempi tuomio, vaikka hän on viaton. HE 58/2013 vp, 10, jossa viitataan tältä osin ennen muuta EIT:n ratkaisuun Babd Ahmad v. Yhdistynyt Kuningaskunta, päätös 6.7.2010.

³¹ HE 58/2013 vp, 37, PeVL 7/2014 vp, 6. Tapani ja Tolvanen tulkitsevat tämän tarkoittavan sitä, että syyttäjän ja tuomioistuimen olisi menettelyn aikana varmistuttava "*vähintään* kolmasosan alennuksen toteutumisesta". (Tapani & Tolvanen 2015, 242, kursivointi alkuperäinen.)

³² Perustuslakivaliokunnan lausuntoa (PeVL 7/2014) on tulkinnut näin muun muassa Oikarainen 2017, 62.

³³ PeVL 7/2014 vp, 5–6.

³⁴ LaVM 5/2014 vp, 2.

³⁵ Oikarainen 2017, 18; ks. myös Linna 2015, 423. Toisaalta Tapani ja Tolvanen pitävät tätä esitöihin otettua rajausta käytännössä jossain määrin epätarkkana, sillä neuvotteluissa joudutaan väistämättä käsittelemään myös kysymyksiä siitä, mistä syyttäjät ja epäilty ovat samaa ja toisaalta eri mieltä sekä asiassa olevasta näytöstä ja riitaisista ja riidattomista seikoista. Koska neuvotteluissa voi olla kysymys myös rikostutkinnan rajoittamisesta tai syyttämättä jättämisestä, on pelkästä rangaistusseuraamuksista neuvottelemisesta puhuminen Tapanin ja Tolvasen mielestä myös tässä mielessä harhaanjohtavaa. Tapani & Tolvanen 2015, 239.

että vastineeksi epäilty luovuttaisi omaisuutta menettämisseuraamusten tai vahingonkorvausvaatimuksen kattamiseksi.³⁶

II.4.3 Menettelyn ajallis-prosessuaalinen raja

Viimeisenä mainittakoon lyhyesti vielä eräät syyteneuvottelumenettelyn ajallis-prosessuaalisiin rajauksiin liittyvät, oikeuskirjallisuudessa keskustelua herättäneet seikat. Ensimmäinen niistä koskee kysymystä siitä, tulisiko syyteneuvottelumenettelyyn ryhtymiselle asettaa jokin prosessuaalinen takaraja. Tällä hetkellä lainsäädännössä ei tällaista eksplisiittisesti ole, vaan syyteneuvotteluun on mahdollista ryhtyä periaatteessa vielä muutoksenhakuvaiheessakin. Oikeuskirjallisuudessa tähän vaihtoehtoon on kuitenkin suhtauduttu torjuvasti, sillä näin myöhäisessä vaiheessa aloitetun syyteneuvottelun ei ole katsottu enää olevan prosessieconomisesti tarkoituksenmukainen³⁷. Tämänhetkessä oikeuskäytännössä syyteneuvottelun aloittaminen vielä hovioikeusvaiheessakin on kuitenkin hyväksytty. Tapaukset ovat tosin liittyneet lain voimaantulon siirtymävaiheeseen.³⁸ Vasta jatkossa nähtäneenkin, onko nykyisessä linjauksessa kyse vain menettelyn siirtymävaihetta ajatellen omaksutusta tulkinnasta vai pysyvämmästä käytännöstä³⁹. Toisaalta rikosprosessin kokonaiskeston jouduttamisen ja keventämisen kannalta voi hyvinkin olla mahdollista, että syyteneuvotteluun siirtyminen vielä muutoksenhakuvaiheessakin on perusteltua, sillä myös hovioikeuskäsittelyt etenkin laajoissa rikosasioissa ovat usein raskaita ja aikaa vieviä. Tästä näkökulmasta ajatellen syyteneuvottelun kategorinen rajaaminen ainoastaan kärjäoikeuden pääkäsittelyä edeltäviin vaiheisiin ei välttämättä ole tarkoituksenmukainen ratkaisu, vaan tapauskohtaiselle harkinnalle voi olla jatkossakin syytä jättää sijaa.⁴⁰

Toinen esiin nostettu kysymys koskee tunnustuksen peruutus-oikeutta, joka nyky muodossaan on rajoittamaton myös ajallisesti; epäilty/vastaaja voi peruuttaa tunnustuksensa missä vaiheessa rikosprosessia tahansa, syytä ilmoittamatta. Tunnustus-oikeuden ajallinen rajoittamattomuus on herättänyt oikeusoppineiden keskuudessa keskustelua, jossa vastakkain ovat rikosprosessin oikeusturva- ja selvittämisintressit. Täyttä rajoittamattomuutta vastustavien mielestä tunnustuksen peruuttamis-oikeuden ajallinen rajoittamattomuus vesittää liikaa syyteneuvottelujärjestelmän prosessieconomisia tavoitteita, kun syyttäjän on koko prosessin ajan varauduttava myös siihen, että asiassa voidaan milloin tahansa päätyä tavalliseen rikosprosessiin. On myös esitetty, että mikäli tunnustusten peruuttamisesta tulee Suomessa yleinen käytäntö, se vaikuttaa kielteisesti siihen, kuinka paljon syyttäjät haluavat syyteneuvottelujärjestelmää hyödyntää. Lisäksi on huomautettu, että epäillyn/vastaajan oikeusturva ja tunnustuksen vapaaeh-

³⁶ Sahavirta 2015, 394.

³⁷ Oikarainen 2017, 126; Tapani & Tolvanen 2015, 232–233.

³⁸ VKSV 26/31/14 2015, 8.

³⁹ Oikarainen nostaa mahdolliseksi merkiksi tällaisesta linjanmuutoksesta Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisun 16.11.2016 (1-SHO:2016:11), jossa syyttäjät ja vastaajat ilmoittivat käyneensä asiassa muutoksenhakuvaiheessa syyteneuvottelun ja toimittivat hovioikeudelle tuomioesityksen, jossa syyttäjät vaativat vastaajalle rangaistusta RL 6:8a:n lievennetyn rangaistusasteikon mukaan. Hovioikeus jätti tuomioesityksen tutkimatta, muun muassa perusteella, että syyteneuvottelu ja tunnustamis-oikeudenkäyntiä ei lähtökohteisesti ole tarkoitettu sovellettavaksi enää muutoksenhakuvaiheessa, jos asiassa on jo toimitettu täysimittainen esitutkiminta ja kärjäoikeuskäsittely. Lisäksi hovioikeus katsoi, että tunnustamis-oikeudenkäynti ei kyseissä asiassa tuottaisi prosessieconomisia etuja täysimittaiseen pääkäsittelyyn nähden. Oikarainen 2017, 126–127.

⁴⁰ Oikarainen 2017, 127.

toisuus kontrolloidaan syyteneuvottelujärjestelmässä useassa vaiheessa, minkä lisäksi epäilyllä/vastaajalla on neuvotteluissa oltava hänen etujaan valvova oikeudellinen avustaja. Tunnustuksen peruuttamisoikeuden jonkinasteinen ajallinen rajaaminen ei siis vaarantaisi epäilyn/vastaajan oikeusturvaa kohtuuttomasti.⁴¹

Tunnustuksen peruuttamisoikeuden täyttä rajoittamattomuutta puoltavat tahot taas katsovat, että kyse on niin keskeisistä rikosprosessuaalisista perusoikeuksista – itsekriminointisuojusta sekä oikeudesta täysimääräiseen oikeudenkäyntiin – ettei niihin kajoaminen peruutus-oikeutta ajallisesti rajoittamalla ole hyväksyttävää. Syyteneuvottelun vapaaehtoisuus kaikissa prosessin vaiheissa on elinehto sille, että järjestelmä voi ylipäänsä täyttää siltä edellytettävät oikeusturvatakeet.⁴² Lisäksi, kuten Sahavirta huomauttaa, tunnustamisen laaja peruuttamisoikeus osaltaan myös vahvistaa luottamusta syyttäjän puolueettomuuteen, sillä rajoittamaton peruutus-oikeus varmistaa sen, ettei ole myöskään syyttäjän intressissä vaikuttaa tunnustamisen antamiseen epäasiallisin tavoin⁴³.

⁴¹ Oikarainen 2017, 168.

⁴² *Ibid*

⁴³ Sahavirta 2015, 397.

III Selvitys: syyteneuvottelut ja tunnustamisoikeudenkäynnit vuosina 2015–2016

III.1 Tutkimusaineisto

Syyteneuvottelujärjestelmän teoreettisen tarkastelun jälkeen siirrytään seuraavaksi muistion varsinaiseen selvitysosaan, jossa tarkastellaan empiirisen tutkimusaineiston pohjalta Suomessa vuosina 2015–2016 käytyjä syyteneuvotteluja ja tunnustamisoikeudenkäyntejä. Selvityksen aineistona on käytetty Oikeusrekisterikeskuksen tietokannoista poimittuja tunnustamisoikeudenkäyntiasiakirjoja, Valtakunnansyyttäjänviraston hallinnoimia syyttäjien syyteneuvotteluseurantavastauksia sekä Krimon tätä selvitystä varten laatimaa syyttäjäkyselyä. Ennen itse tuloksiin siirtymistä käydään seuraavassa vielä läpi tarkemmin aineistoa ja sitä, mitä sillä on pyritty selvittämään.

III.1.1 Syyteneuvotteluvaiheen tutkimusaineisto

Käsillä olevaa selvitystyötä ajatellen syyteneuvottelujärjestelmän neuvotteluvaihetta koskevat olennaisimmat kysymykset liittyvät neuvottelujen yleiseen tuloksellisuuteen, mahdollisesti kariutuneiden neuvottelujen päättymissyihin, menettelyllä saavutettuun ajansäästöön sekä syyttäjien kokemuksiin järjestelmästä ja sen kehittämistarpeista. Näitä seikkoja ei kuitenkaan ole viranomaisasiakirjoista mahdollista selvittää. Menettelyn neuvotteluvaiheesta ei syyttäjänvirastossa laadita muuta dokumentaatiota kuin neuvottelupöytäkirja sekä, mikäli osapuolet saavuttavat yhteisymmärryksen, tuomioesitys. Nämä asiakirjat ovat vakimuotoisia eikä niihin kirjata yksityiskohtaisia tietoja neuvottelujen kulusta.

Tästä syystä tietoa itse neuvottelujen kulusta sekä ylipäänsä järjestelmän tuomioistuinvaihetta edeltävistä vaiheista pyrittiin kartoittamaan pääasiassa syyttäjille suunnattujen kysely- ja raportointilomakkeiden avulla. Mallit molemmista lomakkeista ovat tämän selvityksen liitteenä.

Syyteneuvotteluseurantalomake (liite 1) on alun perin Valtakunnansyyttäjänviraston käyttöön laadittu raportointilomake, jolla virasto kerää syyttäjiltä tietoja heidän käymistään syyteneuvotteluista, niiden kohteesta, lopputuloksesta ja neuvotteluilla saavutetusta arvioidusta ajansäästöstä. Valtakunnansyyttäjänvirasto luovutti tätä selvitystä varten Krimon käyttöön virastoon palautetut lomakkeet, joita tarkasteluajanjaksolta kertyi kaikkiaan 93 kappaletta.

Yksityiskohtaisempia syyttäjäkohtaisia kokemuksia järjestelmästä kartoitettiin lisäksi Krimon nimenäisesti tätä selvitystä varten laatimalla syyttäjäkyselyllä (liite 2), jossa pyydettiin syyteneuvotteluihin osallistuneita syyttäjiä kertomaan käymiensä syyteneuvottelumenettelyiden tavoista ja määristä, menettelyn osana tehdyistä toimenpiteistä luopumiskaisista, neuvottelujen tuloksellisuudesta sekä mahdollisen keskeytymisen syistä. Kyselyn lähetys koordinoitiin sekin Valtakunnansyyttäjänviraston kautta. Vastauksia saatiin kaikkiaan kymmeneltä syyttäjältä. Vaikka vastaajajoukon koko oli pienehkö, vastaukset olivat laajoja ja informatiivisia. Siltä osin kuin vastauksia siteerataan tässä selvityksessä, syyttäjät on anonymisoitu tunnistamalla SX (X= kunkin syyttäjän tunnistenumero).

III.1.2 Tunnustamisoikeudenkäyntien tutkimusaineisto

Tunnustamisoikeudenkäyntejä koskeva tutkimusaineisto koostuu tuomioistuimien ratkaisuista ja näihin liittyvistä syyttäjien kirjaamista syyteneuvottelumuistioista ja tuomioesityksistä vuosilta 2015 ja 2016. Tuomioistuimien tunnustamisoikeuskäynneistä kirjaamat ratkaisut haettiin Rikostuomiojärjestelmästä (Ritu). Ritusta tehty haku kattaa kaikki ratkaisut, joissa tuomioistuin on kirjannut ratkaisun olevan käyty tunnustamisoikeudenkäynnissä, jolloin esimerkiksi väärin kirjatut ratkaisut jäävät hakutulosten ulkopuolelle. Tutkimusaineistossa käytetyt tuomioasiakirjat haettiin diaarinumeropohjaisella haulilla Ritusta haettujen tietojen perusteella. Syyteneuvottelumuistiot haettiin syyttäjien Sakari-järjestelmästä hakusanalla ”syyteneuvottelu”, sillä sen todettiin rajaavan parhaiten juuri syyteneuvottelua koskevat syyttäjien ratkaisut. On kuitenkin mahdollista, että syyteneuvottelumuistioiden hakusanapohjainen haku ei löytänyt jokaista Sakari-järjestelmään kirjattua syyteneuvottelumuistiota.

Syyteneuvottelumuistiot ja tuomioesitykset yhdistettiin manuaalisesti niihin liittyviin tuomioasiakirjoihin ja nämä yhdessä muodostavat varsinaisen tunnustamisoikeudenkäyntien tutkimusaineiston. Tutkimusaineistossa voi olla jonkin verran puutteellisuuksia, sillä sekä Sakarista että Ritusta tehdyt haut saattoivat jättää yksittäisiä ratkaisuja poiminnan ulkopuolelle. Lähes jokaiselle Ritun tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevalle ratkaisulle löytyi kuitenkin syyttäjän kirjaama syyteneuvottelumuistio, jonka pohjalta voi päätellä, että aineisto on verrattain kattava.

Tunnustamisoikeudenkäyntiratkaisuja löytyi näillä hakuehdoilla kyseiselle tarkasteluajanjaksole 69 kappaletta, kaikkiaan 106 vastaajalle. Tuomioaineiston pohjalta on pyritty ensisijaisesti selvittämään tunnustamisoikeudenkäyntien alueellista jakaumaa, sitä, minkälaisia rikoksia tunnustamisoikeudenkäynneissä on käsitelty, minkälaisia rangaistuksia teoista on tuomittu ja kuinka paljon seuraamusta on tunnustamisen johdosta alennettu.

Tuomioaineiston lähes kaikki ratkaisut olivat syyksi lukevia ratkaisuja, joissa tuomioesitys siis hyväksyttiin. Yhdessä aineiston tapauksessa tuomioistuin oli tehnyt sillensäjättämispäätöksen, koska katsoi vastaajien (2 kpl) tunnustusten oikeellisuudesta jääneen varteenotettavan epäilyn. Tämän jakauman perusteella ei kuitenkaan voi tehdä luotettavia yleispäätelmiä siitä, kuinka usein tuomioesitys on tunnustamisoikeudenkäynneissä hyväksytty, sillä ratkaisujen kirjaamiskäytännöissä on huomattavaa tuomioistuin- ja jopa tuomarikohtaista vaihtelua. Krimon kärjäoikeuksiin tekemien tiedustelujen perusteella siinä missä osa tuomareista laatisi – aineiston sillensäjättämistapauksen tapaan – sillensäjättämispäätöksestään tuomioasiakirjan Rituun, osa tuomareista tekisi puolestaan päätöksestä vain merkinnän kärjäoikeuden Sakari-järjestelmään (perusteella, että koska asia on jätetty sillensä, ei ole syntynyt tuomiota, jonka voisi Rituun kirjata). Näin ollen on mahdollista, että tarkasteluajanjaksona tuomioistuimet ovat tehneet sillensäjättämispäätöksiä enemmänkin, mutta nämä eivät ole hakutuloksiin mainitusta syystä seuloituneet.

Poliisin esitutkinta-asiakirjoja ei tätä selvitystä varten ole haettu. Tämä johtuu siitä, että Oikeusrekisterikeskuksen tietokannoista tehty poiminta, jossa kaikista tarkasteluajanjaksona tehdyistä esitutkinnan rajoittamispäätöksistä (arvioitu yhteismäärä 25 000–30 000 kpl) olisi poimittu erikseen rajoittamispäätökset koskien sitoumusta lievemmän rangaistuksen vaatimisesta, olisi vaitinut huomattavia aika- ja henkilöresursseja, sillä poiminta olisi pitänyt tehdä raaka-aineiston seuraamuskannanottojen perusteluista käsin. Poiminnan lopputuloksen luotettavuus olisi ollut myös hyvin epävarma vaihtelevista kirjaamiskäytännöistä johtuen. Kun lisäksi jo selvitystyön

varhaisessa vaiheessa poliisilta saatiin tieto, ettei ETL:n mukaista tunnustamismenettelyä olisi tarkasteluajanjaksona sovellettu käytännössä juuri lainkaan, todettiin, ettei poiminnan teko tässä vaiheessa ole tarkoituksenmukaista.

III.2 Syyteneuvottelusta

III.2.1 Käytetyt menettelytavat ja menettelyn aloitusvaihe

III.2.1.1 ETL:n mukainen tunnustamismenettely

Syyteneuvottelu-uudistusta valmistellessa tavoitteena oli, että neuvotteluihin voitaisiin ryhtyä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia suurimman prosessiekonomisen hyödyn saamiseksi. Hallituksen esityksessä järjestelmän painopisteeksi onkin tästä syystä otettu esitutkintalain mukainen tunnustamismenettely.⁴⁴ Käytännössä tämä tunnustamismenettelypainotteisuus ei kuitenkaan näyttäisi toteutuneen. Päinvastoin, tutkimusaineiston valossa vaikuttaa siltä, että **esitutkintalain mukaista tunnustamismenettelyä ei olisi kahden ensimmäisen vuoden aikana käytetty juuri lainkaan**⁴⁵. Havainto saa vahvistusta myös selvitystä varten tehdyistä viranomaistiedusteluista. Poliisilla ei ollut tiedossaan yhtäkään tunnustamismenettelytapausta selvityksen tarkasteluajanjaksolta. Valtionsyyttäjänvirastosta puolestaan kerrottiin, että heidän tietojensa mukaan esitutkintavaiheessa olisi käyty joitakin ETL:n mukaisia neuvotteluja, huomattavimpana eräs asunomurto- ja tapaus, jossa menettelyn käytöllä saavutettiin merkittävä ajansäästö. Virastonkin mukaan ETL:n mukaisen tunnustamismenettelyn käyttö näyttäisi kuitenkin jääneen yksittäisiin tapauksiin. Näyttäisikin siis siltä, että ainakin ensimmäisten vuosien aikana syyteneuvottelujärjestelmän menettelyvaihtoehdoista käytössä on siis ollut lähes yksinomaan tuomioesityksen laatimiseen tähtäävä syyteneuvottelumenettely.

Tarkkoja syitä siihen, miksi tunnustamismenettelyä on ainakin näin alkuvuosina käytetty selvästi arvioitua vähemmän, ei tutkimusaineistosta käy yksiselitteisesti ilmi. Vaikuttaisi kuitenkin, että menettelyn käyttö näin varhaisessa vaiheessa rikosprosessia koetaan hankalaksi. Etenkin esitutkinnan alkuvaiheessa teon erityispiirteistä, laajuudesta, tekijäpiiristä, mahdollisista kansainvälisistä ja muista laajemmista kytkennöistä tai aiheutetusta vahingosta ei välttämättä ole tarpeeksi tietoa menettelyn edellytysten käsillä olon arvioimiseksi. Aina ei ole selvää edes se, määrittäykö teko lopulta rikokseksi lainkaan. Mahdollisen syytteen tarkka sisältö saattaakin selvittää vasta esitutkinnan loppuvaiheissa – tätä ennen tunnustaminen ei ymmärrettävästi ole epäilyllekään mahdollista. Sahavirran mukaan syyttäjän ja tutkinnanjohtajan kannalta esitutkintavaihe onkin tunnustamisen vastaanottamiselle kaikista ongelmallisista.⁴⁶

Tunnustamismenettelyyn ryhtyminen myös edellyttää, että epäilylle on tällöin annettava tietoon kaikki syyttäjänkin käytössä oleva selvitys. Koko esitutkinta-aineiston paljastaminen näin

⁴⁴ VKSV 26/31/14 2015,1.

⁴⁵ Syyteneuvotteluseuranta-aineistossa tunnustamismenettelytapauksia ei ollut. Syyttäjäkyselyssä puolestaan muutama syyttäjä mainitsi kylläkin käyttäneensä esitutkinnan rajoittamismahdollisuutta, mutta rajoittaminen oli tällöin tapahtunut ns. jälkikäteisesti ja konkurensisiperusteisesti. Kyse oli tilanteista, jossa henkilö oli tunnustanut yhden tai useamman rikoksen, saanut näistä jo lainvoimaisen tuomion ja oikeudenkäynnin jälkeen tutkintaan oli vielä tullut samaan kokonaisuuteen kuuluvia, saman henkilön tekemäksi epäiltyjä pienempiä rikoksia. Varsinaisesta ETL:n mukaisesta tunnustamismenettelyn käyttämisestä ja sen perusteella tehdyistä tutkinnan rajoittamisista ei siis näissäkään tapauksissa ollut kyse.

⁴⁶ Sahavirta 2016,395.

varhaisessa vaiheessa rikosprosessia saattaa kuitenkin olla tutkintakokonaisuuden kannalta epäedullista ja estää tavoiteltujen prosessihyötyjen saamisen. Huomioon on otettava myös epäillyn rajoittamaton oikeus peruuttaa tunnustuksensa missä rikosprosessin vaiheessa hyvänsä. Näin ollen aineiston luovuttaminen jo esitutkintavaiheessa edellyttää ensinnäkin erityistä luottamusta viranomaisten ja epäillyn välillä ja lisäksi syyttäjän valmiutta tiettyyn riskinottoon; mikäli annettu tunnustus peruutettaisiin prosessin myöhemmässä vaiheessa, syyttäjän joutuu ajamaan syytteen tavallisena syyteasiana joko sillä näytöllä, joka ennen tunnustusta on saatu kerättyä tai suorittaa asiassa lisätutkintaa, mikä voi tässä vaiheessa olla jo tarkoitukse-
tonta ja joka tapauksessa viivästyttää prosessia entisestään. Esitutkinnan on siis myös tunnustamismenettelyä käytettäessä täytynyt jo edetä niin pitkälle, että syyttäjä pystyy katsomaan syytekynnyksen ylittyvän ja laatimaan asiassa syytteen, johon hän syytesidonnaisuuden periaatteen mukaisesti voi sitoutua. Lisäksi on huomattava, että kovin varhaisessa vaiheessa käydyssä tunnustamismenettelyssä syyttäjä ei välttämättä pysty vielä arvioimaan, mikä olisi vakiintuneen oikeuskäytännön mukainen rangaistus kyseessä olevasta teosta ja millaista konkreettista rangaistusta ja alennuksen määrää epäilty voisi teosta olettaa tuomittavan. Koska tällä tiedolla on ymmärrettävästi usein ratkaiseva merkitys sille, onko epäilty menettelyyn ja tunnustamiseen suostuvainen, voi tunnustamismenettelyyn siirtyminen kariutua jo tästäkin syystä.⁴⁷

Myöskään ROL:n mukainen syyteneuvottelu ei näyttäisi olleen juuri käytössä vielä esitutkintavaiheessa⁴⁸. Vaikuttaisikin siltä, että syyteneuvottelu on syyttäjille mielekäs vaihtoehto vasta myöhemmässä vaiheessa prosessia, kun tapauksen tutkinta on saatu siinä määrin valmiiksi, että on mahdollista hahmottaa, ylittyykö syytekynnys, minkälaisesta teosta on kyse ja soveltuuko tapaus ylipäänsä menettelyn piiriin⁴⁹. Tätä ennen todelliset mahdollisuudet syyteneuvotteluun ovat harvassa. Saman totesi myös eräs useisiin syyteneuvotteluihin osallistunut syyttäjä syyttäjäkyselyvastauksessaan: *”Koen erittäin vaikeaksi neuvotella esitutkintavaiheessa. Juttu on yleensä vielä niin levällään, ettei kunnon neuvottelua ole saatu aikaiseksi. Muutaman kerran olen yrittänyt.”* (S4).

III.2.1.2 ROL:n mukainen syyteneuvottelumenettely

ROL:n mukainen ”varsinainen” syyteneuvottelumenettely näyttäisi siis olleen ylivoimaisesti käytetympi vaihtoehto syyteneuvottelulainsäädäntöä sovellettaessa. Tällöinkin menettelyyn oli aineiston tapauksissa yleensä ryhdytty suhteellisen myöhäisessä vaiheessa prosessia, syyttäjän tekemän syyteharkinnan jälkeen. Tällaisia tapauksia, joissa neuvottelut oli aloitettu vasta syyteharkinnan valmistuttua, oli syyteneuvotteluseuranta-aineiston tapauksista peräti 75,3 % (70 kpl). Vain alle kymmenesosassa (9,7 %, 9 kpl) neuvotteluihin oli ryhdytty syyteharkinnan vielä käynnissä ollessa. Tässä kohdin on tosin huomattava tarkasteluajanjakson vaikutus: merkittävä osa vuosina 2015–2016 menettelyn piirissä olleista tapauksista olivat sellaisia, jotka olivat tulleet tutkintaan ja joissa syyteharkintakin oli usein saatu valmiiksi ennen syyteneuvottelulainsäädännön voimaantuloa. Neuvottelujen aloittaminen tätä varhaisemmassa prosessin vai-

⁴⁷ Sahavirta 2016, 395–396.

⁴⁸ Sahavirta 2017, 21.

⁴⁹ Ks. myös Oikarainen 2017, 103 ja 111.

heessa ei siis välttämättä olisi ollut edes mahdollista. Voikin olla, että tulevaisuudessa menettelyn aloitusvaiheen painopiste siirtyy nykyistä vahvemmin jo syyteharkintavaiheeseen, kun syyttäjä voi arvioida juttujen soveltuvuutta menettelyyn jo esitutkinnan aikana⁵⁰.

Tutkimusaineiston tapauksissa neuvottelut oli useimmiten aloitettu syyttäjän aloitteesta. Lähes puolet (49,5 %, 46 kpl) syyteneuvotteluseuranta-aineiston tapauksista oli syyttäjälähtöisiä. Myös epäillyn/vastaajan aloitteesta aloitettuja neuvotteluja oli suhteellisen paljon, aineiston tapauksista tasan kolmannes (33,3 %, 31 kpl). Muut aloitteentekijät, kuten tutkinnanjohtaja tai asianomistaja, olivat huomattavasti marginaalisemmassa roolissa.

Yhteenvedon voidaan siis todeta, että ainakin menettelyn kahtena ensimmäisenä vuotena syyteneuvottelut on tyypillisimmin aloitettu syyttäjän aloitteesta syyteharkinnan jo valmistuttua. Jonkin verran esiintyy myös vastaaja-aloitteisia sekä samaan aikaan syyteharkinnan kanssa aloitettavia neuvotteluja. Muut neuvottelumallit ovat syyteneuvotteluseuranta-aineiston valossa puolestaan hyvin vähäisessä käytössä.

III.2.2 Neuvottelujen tuloksellisuus

III.2.2.1 Neuvottelujen johtaminen tuomioesitykseen

Tuloksellisena voidaan pitää syyteneuvottelua, jossa syyttäjä ja epäilty/vastaaja neuvotteluiden päätteeksi saavat laadittua tuomioesityksen. Tämä tavoite näyttäisi toteutuvan syyteneuvotteluissa hyvin. Tutkimusaineiston mukaan selvä valtaosa aloitetuista neuvotteluista johtaa tuomioesityksen laatimiseen ja tunnustamisoikeudenkäynnin järjestämiseen⁵¹. Suurta onnistumisprosenttia selittää osaltaan se, että ennen varsinaisia neuvotteluja käydään yleensä alustavia tunnusteluja, joissa kartoitetaan osapuolten halukkuutta ja valmiutta neuvotteluihin. Näin neuvotteluihin soveltumattomat tai muuten epävarmat tapaukset karsiutuvat yleensä pois jo aiemmassa vaiheessa ja itse neuvotteluvaiheeseen etenevät tapaukset, joissa onnistumisen todennäköisyys on suuri. Eräs Helsingin syyttäjävirston syyttäjä arvioikin vastauksessaan, että "[t]unnustamisoikeudenkäynteihin asti käsitykseni mukaan neuvotteluista etenee ainakin Helsingissä suurin osa, omista (5+1 kpl) neuvotteluistani kaikki." (S1)

III.2.2.2 Syyt neuvottelujen kariutumiselle

Syyttäjäkyselyssä kartoitettiin myös keskeytymisen syitä niissä tapauksissa, joissa neuvotteluihin ei alustavien tunnustelujen jälkeen edetty tai jossa jo aloitettu neuvottelu jouduttiin keskeyttämään tuloksettomana. Kyselyyn vastanneista kymmenestä syyttäjistä kuudella oli kokemusta tällaisista tapauksista.

Yleisimmin syyksi mainittiin **epäillyn/vastaajan mielenmuutos**. Epäilty oli alun perin ilmaistusta alustavasta neuvotteluhaluudesta huolimatta lopulta päätenyt siihen, ettei haluakaan

⁵⁰ Sahavirta 2017,22.

⁵¹ Tarkkoja prosentuaalisia lukuja siitä, kuinka suuri osa aloitetuista syyteneuvotteluista (ylipäänsä tai tässä aineistossa raportoiduista tapauksista) viedään päätökseen tuloksellisesti, ei ole saatavilla. Esitetty arvio tässä perustuu siihen, mitä syyttäjät omien tapauksiensa etenemisestä syyteneuvotteluseurantalomakkeilla ja/tai syyttäjäkyselyssä kertoivat. Maininnat tuloksettomina päättyneistä neuvotteluista olivat aineistossa yksittäisiä, harvalukuisia poikkeuksia.

tunnustaa epäiltyä tekoa. Hän oli avustajineen saattanut myös arvioida, että tavallisen pääkäsitelyn lopputulos tulisi olemaan vapauttava eikä neuvotteluihin siksi haluttu lähteä. Toisaalta epäilty oli saattanut luopua neuvotteluista myös siksi, etteivät osapuolet olleet päässeet yksimielisyyteen tuomioesitykseen otettavan seuraamusehdotuksen määrästä tai lajista. Kuten edellä aiemmissa jaksoissakin on todettu, **erityisesti ehdotetulla rangaistuslajilla on merkitystä epäillyille**: ”Yleisin syy [syyteneuvottelujen] kariutumiseen on ollut syyttäjän haluttomuus vaihtaa rangaistuslajia. Vaikka odotettu tuomio laskisi syyteneuvottelun johdosta alle kahden vuoden, olen yleensä edellyttänyt, että rangaistus pysyy ehdottomana. Niitä on ainakin kaksi mennyt oikeuteen asti ja oikeus on ne hyväksynyt.” (S4)

Toisena selvänä ryhmänä erottuivat tapaukset, joissa syyttäjä itse oli lopulta kieltäytynyt neuvotteluista. Useimmiten kieltäytymisen syyksi mainittiin se, että epäillyllä oli selvästi **virheellinen kuva** neuvottelujen sisällöstä tai **siitä, mistä asioista neuvottelussa voidaan sopia**. Epäilty olisi esimerkiksi halunnut neuvotella myös itse teonkuvauksesta ja/tai rikosnimikkeestä. Syyttäjä ei tähän ollut suostunut, ja neuvotteluista oli luovuttu.

”Joitakin kertoja minua on lähestytty sähköpostilla ja tiedusteltu voidaanko sopia niin ja niin, vaikka valmis syyte on ollut sisällä. Siis faktoista sopimista yhdistettynä puolison syyttämättäjättämisellä yms ns. Amerikan malliin, mitkä eivät sitten ole johtaneet mihinkään.” (S7)

”Tapaamisessa vastaajan avustaja ilmoitti, että ovat valmiita myöntämään syytekohtien otsikot, mutta eivät teonkuvauksia. Syyttäjänä olin sitä mieltä, että tämä ei ole mahdollista ja KO jättäisi asian sillensä. Asiasta ei saavutettu yksimielisyyttä, joten neuvottelut katkesivat.” (S6)

”[t]apauksessa oli kolme vastaajaa, joista yksi oma-aloitteisesti halusi tunnustaa, joten tarjosin mahdollisuutta myös kahdelle muulle vastaajalle --. Toinen heistä olisi halunnut tunnustaa syyttäjän toissijaisen vaatimuksen ja toinen lievemmän tunnusmerkistön. Tähän en suostunut, koska syyteharkinta oli jo tehty ja tarjosin tunnustamismahdollisuutta laatimiini teonkuvauksiin, jolloin pääkäsitelyssä olisi säästynyt noin viikko aikaa. Molemmat tuomittiin käräjäoikeudessa syytteiden mukaan.” (S8)

Syyttäjät olivat kieltäytyneet vastapuolen ehdottamista syyteneuvotteluista myös siksi, ettei menettelyllä olisi saavutettu prosessiekonomisia säästöjä tai koska syyttäjälle oli tullut vaikutelma, että neuvotteluehdotuksella haluttiin lähinnä aiheuttaa viranomaisille lisätöitä. Eräässä yksittäisessä tapauksessa puolestaan neuvottelut oli jo käyty ja tuomioesitys laadittu, kun tuomioistuimien oli ilmoittanut, ettei se pitänyt kyseistä juttua (rikosnimikkeinä vainoaminen ja vapaudenriisto) soveltuvana syyteneuvotteluun, koska ”[v]ainoaminen oli liian jäykkä juttu.” (S6).

Myös **avustajien, heidän asiantuntemuksensa ja asenteensa merkitys** neuvotteluiden onnistumiselle nostettiin merkittävään asemaan useassa vastauksessa. Syyttäjät kokivat, että syyteneuvottelumenettely ei ole avustajien keskuudessa vielä kovinkaan tunnettu ja että yllättävänkin moni avustaja myös suhtautuu menettelyyn kielteisesti, mikä luonnollisesti vaikuttaa paitsi itse neuvotteluihin ryhtymiseen, myös niiden tuloksellisuuteen.

III.2.3 Toimenpiteistä luopumiset syyteneuvottelun osana

Osana syyteneuvottelua syyttäjällä on rangaistusvaatimuksen lieventämisen lisäksi mahdollisuus myös jättää epäilty syyttämättä osasta hänen tekemikseen epäillyistä rikoksista, mikäli

tämä on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman rikoksen selvittämistä (ROL 1:8.2). Syyteneuvottelulainsäädännön valmistelun aikaan käytiin keskustelua siitä, tulisiko tuomioesityksessä mainita, mikäli tällaisia syyttämättäjättämispäätöksiä on tehty. Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta olivat asiassa eriävillä kannoilla, ja oikeustila jäi lain säätämisen jälkeen avoimeksi⁵². Valtakunnansyyttäjän syyteneuvottelua koskevassa ohjeistuksessa asia on jätetty syyttäjän tapauskohtaisesti arvioitavaksi⁵³. Tuomioesitykseen tai muihin syyteneuvotteluasiakirjoihin ei siis ole välttämättä otettu mainintaa siitä, onko asiassa mahdollisesti ollut tutkinnassa myös muita saman henkilön tekemiksi epäiltyjä rikoksia, joiden kohdalla toimenpiteistä on päädytty luopumaan ROL 1:8.2 nojalla. Tästä johtuen selvityksen tuomioaineistosta ei ollut saatavissa tarkkaa lukumäärätietoa siitä, kuinka yleisiä toimenpiteistä luopumiset tunnustamisoikeudenkäyntiin asti edenneiden tapauksien osana ovat.

Koska tuomioaineistosta ei tältä osin ollut saatavissa vastauksia, yritettiin tilannetta kartoittaa syyteneuvotteluseurannan ja syyttäjäkyselyn kysymyksillä siitä, olivatko syyttäjät tehneet toimenpiteistä luopumispäätöksiä syyteneuvottelujen yhteydessä. Näissä vastauksissa toimenpiteistä luopuminen ei ollut kovinkaan yleinen ratkaisu. Syyttäjäkyselyyn vastanneista kymmenestä syyttäjistä seitsemän ei ollut tähän mennessä tehnyt syyttämättäjättämispäätöksiä syyteneuvottelun yhteydessä lainkaan (yhellä oli parhaillaan alustavan keskustelun vaiheessa juttu, jossa tämä saattaisi tulla kyseeseen). Lopuista kolmesta syyttäjistä yksi oli tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen neuvottelun yhteydessä kahdesti, kaksi muuta syyttäjää taas yhdessä juttukokonaisuudessa kumpainenkin. Syyttäjät kuitenkin mainitsivat, että kaikkiin näihin syyteneuvottelun yhteydessä tehtyihin syyttämättä jättämissiin soveltui myös jokin toinen syyttämättäjättämisperuste, käytännössä konkurenssi- tai kohtuusperuste, jolla toimenpiteistä olisi todennäköisesti luovuttu joka tapauksessa.

Laajimmin toimenpiteistä luopumista oli hyödynnetty erään syyttäjän selostamassa veropetos-tapauksessa.

”...[V]erottaja meni ja pisti pääepäilylle veronkorotukset maksuun, mutta kanssaepäilyille ei. Jutun pääjuoni oli veropetos ym. yhtiössä, henkilökohtaiset veropetosepäilyt olivat toki mukana. Tein selväksi alusta asti kaikille, että jätän kaikki kolme syyttämättä henkilökohtaisista veropetoksista tunnustamis- ja kohtuusperusteella ja pääepäilyllä ne bis in idem -perusteella, jos asiassa päästään neuvotteluratkaisuun. Näin kävi ja päähaarasta eli yhtiön törkeästä kirjanpito- ja -veropetos-syyteistä tehtiin tuomioesitys. Samassa asiassa rahanpesusta epäiltyinä ollut pääepäilyllä vaimo jätettiin neuvotteluiden jälkeen syyttämättä rahanpesusta nimenomaan tunnustamisen perusteella. Hän tunnusti laajennetun rikoshyödyn ja tuomittiin menettämään ½ erästä autosta valtiolle.” (S7)

Syyteneuvotteluseurannassa puolestaan 12 tapauksessa (12,9 % aineistosta) syyttäjä ilmoitti tehneensä syyttämättäjättämispäätöksiä osana menettelykokonaisuutta. Pääosin syyttämättä oli jätetty joko yksi/muutama perusmuotoinen teko samasta rikostyyppistä, jonka törkeä tekemuoto oli neuvottelujen varsinaisena kohteena (tuomioesitys oli esimerkiksi laadittu yhdestä tai useammasta törkeästä kirjanpitorikoksesta sekä törkeästä velallisen epärehellisyydestä ja syyttämättä oli jätetty perusmuotoinen kirjanpitorikos) tai kokonaisuudesta oli jätetty pois

⁵² Oikarainen 2017, 24 ja 140. Hallituksen esityksen mukaan toimenpiteistä luopumispäätökset olisi tullut ottaa osaksi tuomioistuimelle esitettävää tunnustamisoikeudenkäyntiaineistoa ja tällä kannalla oli myös perustuslakivaliokunta. Eduskuntakäsittelyn yhteydessä lakivaliokunta kuitenkin päätyi asian suhteen toiselle kannalle.

⁵³ VKSV 26/31/14 2015, 16.

muita, selvästi vähämerkityksisempiä tekoja (kuten rekisterimerkintärikoksia laajassa, useita törkeitä talousrikosnimikkeitä käsittävässä kokonaisuudessa tai hallinnan loukkaus tapauksessa, jossa päärikoksena oli törkeä ympäristön turmeleminen). Yhdessä tapauksessa syyttäjä puolestaan ilmoitti jättäneensä syytteet kokonaan nostamatta toiselle epäillylle kaikista epäilyistä teoista.

Kyselyaineiston perusteella vaikuttaisi siis, että vaikka syyttämättäjättämispäätöksiä syyteneuvotteluiden osana jonkin verran tehdäänkin, niiden painoarvo kokonaisuuden kannalta olisi suhteellisen vähäinen. Epäillyn tunnustamisesta saama hyöty kohdistuisi siis pääasiallisesti odotettavissa olevan seuraamuksen lieventämiseen syyttämättäjättämispäätösten sijaan. Toisaalta valtiosyyttäjä Sahavirta on todennut Valtakunnansyyttäjänviraston tiedossa olevan useita tapauksia, joissa myös toimenpiteistä luopumismahdollisuutta on menettelyn yhteydessä käytetty ja aktiivisimpien syyttäjien tehneen näitä useitakin yhtä juttua kohden⁵⁴. On siis mahdollista, että nämä tapaukset eivät syystä tai toisesta ole seuloutuneet juuri tämän selvityksen kyselyaineistoon tai että toimenpiteistä luopuminen osana menettelyä on yleistynyt vasta kahden ensimmäisen vuoden jälkeen. Jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta näyttäisi puhuvan se, että Valtakunnansyyttäjänvirastosta saaduissa tilastotiedoissa ROL 1:8 nojalla tunnustamisperusteella tehtyjä syyttämättäjättämispäätöksiä on kirjattu vuonna 2015 tehdyksi yksi kappale ja vuonna 2016 neljä kappaletta⁵⁵. Kokoavasti voitaneenkin enintään siis todeta, että toimenpiteistä luopumismahdollisuutta näytettäisiin ainakin jonkin verran hyödynnettävän syyteneuvottelujärjestelmän osana. Tarkkoja tietoja toimenpiteistä luopumisten määrästä tai yleisyydestä ei kuitenkaan tässä vaiheessa ole saatavilla. Näiden selvittäminen vaatisi niin ajallisesti kuin tutkimusresurssien puolesta laajemman jatkotutkimuksen.

III.2.4 Menettelyllä saavutettu arvioitu ajansäästö

Syyteneuvottelujärjestelmän funktio on korostetun prosessiekonominen. Järjestelmän tuloksellisuuden ja tehokkuuden arvioimisessa olennaisessa osassa ovat täten tiedot siitä, kuinka paljon ja minkälaisia kustannussäästöjä järjestelmän käytöllä on aikaansaatu tavanomaiseen syyteasian käsittelyyn verrattuna ja miten nämä säästöt jakautuvat rikosprosessin eri vaiheiden kesken.

Tässä selvityksessä menettelyn tuomia kustannussäästöjä pyrittiin alustavasti selvittämään Valtakunnansyyttäjänviraston syyteneuvotteluseurannan avulla, jonka osana syyttäjiä oli pyydetty arvioimaan, kuinka paljon syyteneuvottelumenettelyn käyttö oli kyseisessä tapauksessa säästänyt aikaa tavanomaiseen syyteasian käsittelyyn verrattuna esitutkinta-, syyteharkinta- ja tuomioistuinvaiheissa⁵⁶. Säästynyt aika oli lomakkeella pyydetty ilmoittamaan joko päivinä tai tunteina, minkä lisäksi muutamassa vastauksessa aikayksikkönä oli käytetty esimerkiksi viikkoja⁵⁷.

Kattavia kustannussäästöarvioita ei kuitenkaan aineiston pohjalta voida esittää, sillä vastauksista saatavat tiedot ovat verrattain suurpiirteisiä. Aineistosta ei ensinnäkään saada selville kaikkia seikkoja, jotka tarkkojen laskelmien tekemiseksi tulisi huomioida. Näitä ovat muun muassa

⁵⁴ Sahavirta 2017,22 sekä sähköpostikeskustelu 24.11.2017.

⁵⁵ VKSV tilastokoonti: Syyttämättä jättämiset, koko maa aikaväli 1.1.2015–31.12.2015 sekä 1.1.2016–31.12.2016.

⁵⁶ Ks. myös liite 1.

⁵⁷ Tässä selvityksessä aikayksikkönä käytetään päiviä. Silloin, kun ajansäästö oli syyteneuvotteluseurannan vastauslomakkeessa ilmoitettu tunteina, se on muunnettu päiviksi siten, että 7,5 tuntia = 1 päivä.

tiedot siitä, *kuinka monen* henkilön työaika menettelyä käytettäessä on prosessin kussakin vaiheessa säästynyt tai onko syyteneuvottelumenettelyn käyttö aiheuttanut jotain sellaisia kustannuksia, joita asian käsittelystä tavanomaisessa rikosprosessissa ei olisi syntynyt. Lomakkeessa ei myöskään erikseen kysytty, oliko neuvottelujen seurauksena tapauksessa säästyttävää mahdolliselta muutoksenhaulta ja arviota tästä aiheutuneesta ajansäästöistä⁵⁸. Selvää kuitenkin on, että mikäli syyteneuvottelun ansiosta mahdollinen hovioikeusvaihe jää pois, on tämä huomattava kustannussäästö; jo yksinään syyttäjän työaika säästyy tältä osin merkittävästi valituskirjelmien laatimisen sekä hovioikeuden pääkäsittelyn poisjäännin vuoksi, muutoksenhaku- tuomioistuimen työajansäästöä puhumattakaan. Näitä säästöjä ei kuitenkaan nyt käytössä olleiden vastausten perusteella voitu kartoittaa. Edelleen aineistosta ei myöskään saada selville syyteneuvottelumenettelyn mahdollisia kustannushaittoja, toisin sanoen sitä ajan ja kustannusten hukkaa, jota on aiheutunut, mikäli asiassa on jo aloitettu neuvottelut tai niiden valmistelu, mutta ne ovat sittemmin syystä tai toisesta peruuntuneet tai keskeytyneet. Edellä selostettujen kattavuusongelmien lisäksi ei myöskään ole yksiselitteistä, miten vastausten ajallisesti ilmaistu säästö tulisi muuntaa euromääräiseksi varsinaisten kustannussäästöjen selvittämiseksi. Koituneiden kustannussäästöjen luotettava selvittäminen edellyttäisikin erillistä, näihin kysymyksiin nimenomaisesti paneutuvaa yksityiskohtaisempaa selvitystä.

Mainituista varauksista johtuen tässä yhteydessä voidaankin esittää vain hyvin yleisluontoisia, suuntaa-antavia hahmotelmia saavutetusta ajansäästöistä ja sen jakautumisesta rikosprosessin vaiheisiin. Tältä osin voidaan todeta, että syyteneuvottelumenettelyn tuoma **ajansäästö näyt-täisi** ainakin menettelyn alkuvuosina **painottuneen selvästi rikosprosessin loppupäähän**. Syyteneuvotteluseurannassa raportoidusta 93 tapauksesta miltei jokaisessa (84 tapauksista, **90,3 % tapauksista**) **syyteneuvottelun käyttö oli säästänyt aikaa asian pääkäsittelyvaiheessa** lyhentämällä käräjäoikeuskäsittelyn kestoa. Ajansäästöä syntyi erityisesti todisteluun käytetyn ajan vähenemisestä tuomioistuimessa⁵⁹. Syyteharkinta- ja esitutkintavaiheissa aikaa oli säästynyt selvästi harvemmin: syyteharkintavaiheessa ajansäästöä raportoitiin koituneen 11 tapauksessa (11,8 % tapauksista) ja esitutkintavaiheessa 7 tapauksessa (7,5 % tapauksista).

Menettelyllä saavutetun **ajansäästön määräksi** arvioitiin pääkäsittelyvaiheessa keskimäärin 4,7 säästynyttä päivää (säästyneiden päivien mediaanin ollessa 2 päivää). Niissä 11 tapauksessa, joissa ajansäästöä raportoitiin kertyneen syyteharkintavaiheessa, syyteharkintavaiheen ajansäästön keskiarvo oli 4,3 päivää (mediaani 2 päivää). Esitutkintavaiheen 7 tapauksen osalta arvioitun ajansäästön keskiarvo oli puolestaan peräti 23,3 päivää, mutta mediaani vain 1 päivä. Huomiota herättävää tulosta selittää se, että tämän ryhmän seitsemästä tapauksesta yksi oli hyvin laaja kuittikauppatapaus, jossa epäiltyjä oli kaikkiaan 30. Heistä viidentoista kanssa käytiin syyteneuvottelut, joista koitunut ajansäästö kohdistui syyttäjän arvion mukaan nimenomaan esitutkintaan (kaksi päivää per syyteneuvotteluun osallistunut epäilty, yhteensä siis 30 päivää). Mikäli esitutkinnassa aiheutunutta säästöä tarkastellaan vain ryhmän kuuden muun jutun osalta, saadaan säästyneen ajan keskiarvoksi esitutkinnan osalta 2,2 päivää (mediaani 1 päivä).

⁵⁸ Muutamissa vastauksissa syyttäjä itse toi valmiiksi annettujen vaihtoehtojen lisäksi esiin muutoksenhaku- vaiheen poisjäämisen ja siitä koituvan ajansäästön. Nämä olivat kuitenkin yksittäisten syyttäjien oma-aloitteisia lisämainintoja eikä muutoksenhaku- vaiheen ajansäästön määrää ollut yhdessäkään vastauksessa eritelty tarkemmin. Näin ollen muutoksenhaku- vaiheen ajansäästön määrää ei voida tässä yhteydessä arvioida.

⁵⁹ Tämän lisäksi etenkin syyttäjän osalta pääkäsittelyyn kuluva työmäärä keventää huomattavasti se, että jutun asiaesittelyyn ja loppulausuntoihin ei tarvitse merkittävästi valmistautua. Sähköpostikeskus- telu Ritva Sahavirran kanssa 24.11.2017.

III.2.5 Syyttäjien kokemukset menettelystä

Krimon teettämän syyttäjäkyselyn yhtenä tavoitteena oli kerätä myös syyttäjien omia kokemuksia menettelystä, sen käyttölaajuudesta ja -määristä sekä yleisesti menettelyn toimivuudesta. Näitä vastauksia eritellään seuraavassa.

III.2.5.1 Syyttäjien yleiset kokemukset syyteneuvottelumenettelystä

Yleisesti ottaen **syyttäjät suhtautuivat syyteneuvottelumenettelyyn myönteisesti** ja katsoivat, että järjestelmää tulisi hyödyntää enemmänkin. Keskeisiksi eduiksi nostettiin menettelyn hyvä soveltuvuus etenkin talousrikosasioiden käsittelyyn sekä tunnustamisoikeudenkäynnin nopeus verrattuna tavalliseen pääkäsittelyyn, minkä nähtiin hyödyttävän paitsi valtiota, myös jutun vastaajaa ja asianomistajaa.

”Minusta menettely on kätevä ja sopiva sekä nopea erityisesti talousrikosasioihin. Menettelyä ainakin omalta osaltani toivoisin käytettävän enemmän.”(S8)

”Itse pidän syyteneuvottelua hyvänä instrumenttina monestakin syystä. Valtion budjetti on tiukka eikä lisäresursseja ole tulossa, pikemminkin päinvastoin. Silti vaatimustaso kasvaa. Ja juttujen määräkin taitaa kasvaa. Seurauksena juttujen käsittelyajat venyvät ja kuluja syntyy. - - Edelleen olen kuullut monesti sekä vastaajataholta että erityisesti myös asianomistajataholta, kuinka suuri helpotus on, että asiaa ei tarvitse käydä läpi oikeudessa, pahimmillaan vuosia. Asiat ovat molemmille osapuolille kipeitä ja kaikki haluaisivat vain päästä jutusta eroon ja jatkaa elämäänsä.” (S6)

Toisaalta myös kehitystarpeita tunnistettiin. Nämä kohdistuivat etenkin menettelyn soveltamisalan laajuuteen, jota osa vastaajista toivoi kasvatettavan, sekä menettelyn selkeyttämiseen ja joustavoittamiseen.

”Oman juttuni osalta opin sen, että tähän menettelyyn ei kannata ryhtyä, ellei sillä vältetä useamman päivän pääkäsittely.” (S3)

”Itse lainsäädäntö ei voisi olla hankalampi. Käytännön soveltaminen on vaikeaa eikä pe-livaraa juuri jää. Syyteneuvottelun ulkopuolelle on rajattu liian paljon.” (S6)

III.2.5.2 Syytemenettelyn käyttölaajuus ja -määrät

Yksikään kyselyyn vastanneista ei ollut sitä mieltä, että syyteneuvottelumenettelyä käytettäisiin nykyisellään liian paljon. Muutamat syyttäjät pitivät neuvottelujen nykyistä määrää sopivana, mutta **enemmistö toivoi menettelyä hyödynnettävän enemmänkin**. Tähän liittyen pari vastaajaa esitti edellä mainitun toiveen siitä, että menettelyn soveltamisalaa laajennettaisiin nykyisestä. Toisaalta osa vastaajista huomautti, **ettei käyttöalaa tai neuvottelumääriä tule ehdoin tahdoin pyrkiä laajentamaan**, vaan menettelyn käytön tulee määrittyä aina siitä käsin, onko neuvotteluun soveltuvia juttuja tarjolla. Neuvottelumäärien arvioitiin ainakin jossain määrin riippuvan myös syyttäjien omasta aktiivisuudesta ja siitä, kuinka paljon menettelyä pidetään syyttäjälaitoksessa esillä.

”Omalla alueella niitä [tunnustamisoikeudenkäyntejä] on ollut lain voimaantultua paljon verrattuna muuhun maahan, ja nyt niiden määrä on tasaantunut. Syynä on ollut erään

talousrikossyyttäjän aktiivisuus syyteneuvotteluiden suhteen. Alkuun on ollut juttuvaranossa soveltuvia juttuja valmiina, ja nykyään niitä tehdään sen mukaan, kun niitä tulee esille.” (S2)

”Sellaisen vaikutelman olen saanut, että keväällä/kesällä 2016 syyteneuvotteluista ’innostuttiin’, niistä puhuttiin paljon ja erityisesti talousrikoksissa niitä käytettiin suhteellisen paljon. – Syksyn mittaan tilanne havaintoni mukaan laantui, tai ainakaan syyteneuvotteluista ei puhuttu enää niin paljon.” (S3)

Keskeisimmiksi syiksi sille, **miksi menettelyä on toistaiseksi käytetty ennakoarvioita vähemmän**, syyttäjät nostivat kolme tekijää. Ensinnäkin menettely on juristien keskuudessa vielä suhteellisen tuntematon, minkä seurauksena **epäiltyjen avustajilla ei ole vielä riittävää asiantuntemusta** menettelystä tai heidän asenteensa menettelyyn on kielteinen.

”Syyteneuvotteluiden tuloksellisuuteen vaikuttaa merkittävästi avustajan aktiivisuus asiassa ja perehtyneisyys juttuun.” (S1)

”Myös monella juristilla asenne koko syyteneuvottelua kohtaan on kielteinen eikä heillä ole juurikaan halua käyttää sitä.” (S6)

”Asiantuntevat puolustajat kyllä voivat edesauttaa siihen, että määrät kasvaisivat.” (S7)

”Oman syyttäjänviraston alueella on odotettavissa, että määrät saattavat jonkin verran olla kasvussa, kun myös asianajajien puolelta aletaan herätä tunnustamaan tilanteita, joissa on mahdollista tehdä aloitteita syyteneuvottelusta.” (S10)

Toisena seikkana mainittiin, että **epäillyt itse eivät ole halukkaita neuvotteluun**, eivät halua hankkia menettelyssä vaadittua avustajaa tai pitävät tunnustamisella saatuja etuja liian pieninä.

”Tunnustamisoikeudenkäyntejä voisi olla enemmänkin, mutta niiden lukumäärää rajoittavat vastaajien haluttomuus hankkia avustajia esitutkintaan ja tuomioistuinten haluttomuus määrätä vastahakoiselle vastaajalle avustaja (syyttäjän esittämästä pyynnöstä huolimatta), ja joidenkin avustajien haluttomuus tunnustella mahdollisuutta neuvotteluihin esitutkinnassa tai syyteharkinnassa silloinkin kun se olisi päämiehen etu. Syyttäjien mahdollisuus esittää aktiivisesti syyteneuvottelua on rajallinen johtuen avustajan puutteesta ja vastaajien tavoitettavuudesta.” (S1)

”Määrän lisääminen riippuu tietysti epäillystä enimmäkseen. Jos halukkuutta on, se saattaa hiipua, kun huomaa, että itselle mieluisista faktoista ei voikaan sopia (näyttökynnystä ei oikein aina voi sovinnon nimissä venyttää miten sattuu) tai että joka tapauksessa [rangaistuksen pituudeksi] tulee yli 2v --. En siis oikein usko, että itse voitaisiin kovin paljon vaikuttaa määriä nostavasti tai laskevasti. Asiantuntevat puolustajat kyllä voivat edesauttaa siihen, että määrät kasvavat.” (S7)

Kolmantena tekijänä pidettiin sitä, että **menettely ei ole vielä vakiintunut** myöskään **viranomaisen puolella** osaksi rikosprosessitoimintaa.

”Monesti poliisi ei osaa ehdottaa syyttäjälle juttua sillä silmällä pitäen, että se menisi syyteneuvotteluun.” (S6)

”[Syyteneuvottelumenettelyjä] voisi olla useamminkin, mutta vie varmaan vähän aikaa, että järjestelmä ja sen käyttäminen vakiintuvat.” (S9)

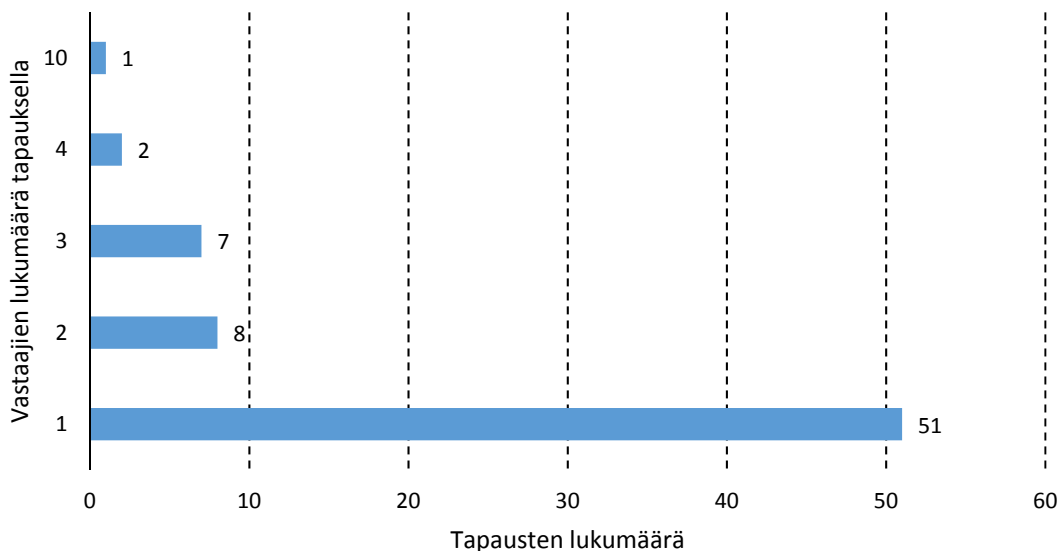
”Nykyään asia [syyteneuvottelumenettely] on jo tuttu kaikille syyttäjille ja asiasta on olemassa valtakunnallinen ohjeistus.” (S2)

III.3 Tunnustamisoikeudenkäynnissä annetut tuomiot

III.3.1 Tuomioiden määrä

Tuomioaineiston perusteella vuosina 2015 – 2016 tunnustamisoikeudenkäyntimenettelyssä käsiteltiin yhteensä 69 tapausta, joissa vastaajina oli yhteensä 106 henkeä. Tapauksista 67 kappaletta (103 vastaajaa) käsiteltiin käräjäoikeustasolla ja kaksi (kolme vastaajaa) hovioikeuksissa⁶⁰. 68 tapauksessa tuomioistuin hyväksyi tuomioesityksen ja antoi siis vastaajille syyksi lukevan tuomion. Yhdessä tapauksessa (jutussa kaksi vastaajaa) tuomioistuin päätti jättää asian sillensä katsottuaan, että vastaajien tunnustuksen oikeellisuudesta jäi varteenotettava epäily. Lisäksi yhdessä tapauksessa tuomioistuin hyväksyi tuomioesityksen ja antoi kaikille vastaajille syyksi lukevan tuomion, mutta jätti yhden kaikkiaan kolmesta vastaajasta rangaistukseen tuomitsematta. Kaikkiaan aineistossa oli siis 69 tapausta, 106 vastaajaa sekä 103 tuomittua seuraamusta.

Ylivoimainen enemmistö aineiston 69 tapauksesta (51 kpl, 73,9 %) oli yhden vastaajan juttuja. Niistä 18 tapauksesta, joissa vastaajia oli kaksi tai enemmän, lähes kaikki olivat puolestaan kahden tai kolmen vastaajan tapauksia.

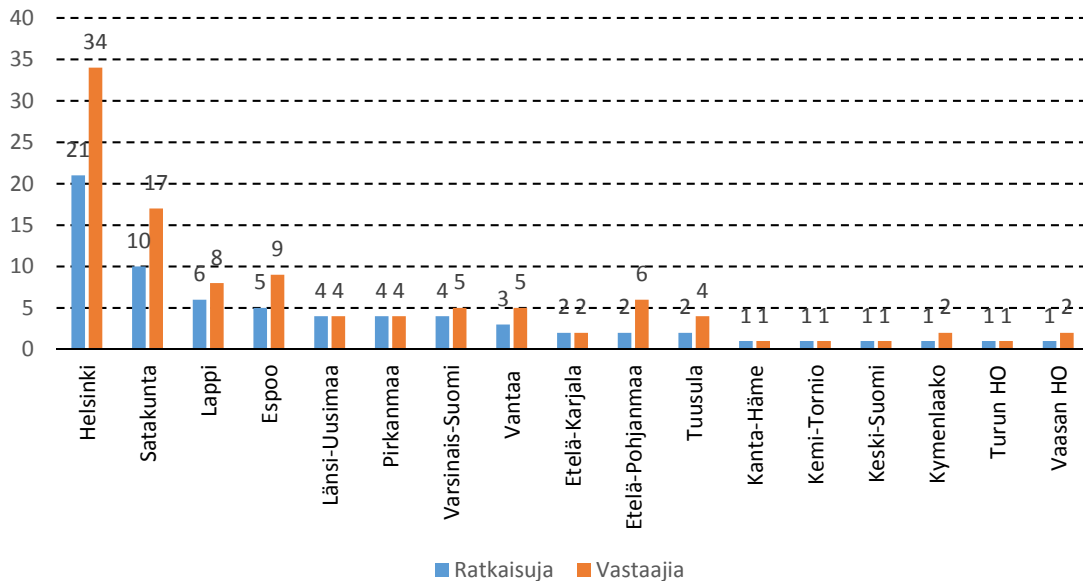
KUVIO 2 Vastaajien lukumääräjakauma tunnustamisoikeudenkäyntitapauksissa

III.3.2 Tapausten alueellinen ja syyttäjäkohtainen jakautuminen sekä tuomioistuimen kokoonpano

Tunnustamisoikeudenkäyntejä järjestettiin tarkasteluajanjaksona kaikkiaan 15 käräjäoikeudessa sekä Turun ja Vaasan hovioikeuksissa. Määrällisesti eniten tunnustamisoikeudenkäyntejä pidettiin Helsingin käräjäoikeudessa (21 ratkaisua, 30,4 % kaikista ratkaisuista, vastaajien lukumäärä 34) ja seuraavaksi Satakunnan (10 ratkaisua, 14,5 %, 17 vastaajaa) sekä Lapin (6 ratkai-

⁶⁰ Aineiston hovioikeusratkaisut olivat tapauksia, joissa syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti pidettiin vasta muutoksenhakuaiheessa – käräjäoikeudessa asia oli käsitelty tavallisena syyteasiana. Kyse oli tapauksista, joissa käräjäoikeuden pääkäsittely oli pidetty ennen vuotta 2015 eikä syyteneuvottelu tai tunnustamisoikeudenkäynti näin ollen ollut käräjäoikeusasteessa vielä mahdollinen.

sua, 8,7 %, 8 vastaajaa) kärjäoikeuksissa. Muissa tuomioistuimissa ratkaisujen lukumäärät jäivät alle viiteen tapaukseen. Kahdessatoista kärjäoikeudessa⁶¹ ei tarkasteluajanjakson aikana pidetty tunnustamisoikeudenkäyntejä ollenkaan.

KUVIO 3 Tunnustamisoikeudenkäyntien määrät kärjä- ja hovioikeuksissa 2015–2016

Tuomioistuimen tuomiopiirin väkiluku sekä rikostyyppijakauma epäilemättä vaikuttavat siihen, kuinka paljon syyteneuvottelumenettelyä käytetään ja kuinka paljon vastaavasti tunnustamisoikeudenkäyntejä järjestetään. Suomen taloudellisesta toiminnasta merkittävä osa on keskittynyt Etelä-Suomeen, jolloin myös syyteneuvotteluun soveltuvia vakavia talousrikoksia esiintyneen alueella muuta Suomea enemmän.⁶² Tämä osaltaan selittäisi siis Helsingin kärjäoikeuden selvää johtosamaa tunnustamisoikeudenkäyntien määrässä⁶³.

Huomiota herättää kuitenkin myös kunkin tuomiopiirin syyttäjien ”syyteneuvotteluaktiivisuuden” vaikutus tapausten alueelliseen jakaumaan, etenkin näin menettelyn alkuvaiheessa ja tapausmäärien ollessa vielä verrattain pieniä. Aineiston 69 tunnustamisoikeudenkäyntitapausta jakautuivat kaikkiaan 37 syyttäjän kesken. Suurimmalla osalla heistä (22 syyttäjää) tunnustamisoikeudenkäyntiin tarkasteluajanjaksolla oli edennyt yksi tapaus. Sen sijaan tuomioaineiston kolme eniten tapauksia istunutta syyttäjää vastasivat miltei kolmasosasta kaikista tapauksista (22 tapausta 69:stä, 31,9 %), ja näistä kolmesta syyttäjistä aktiivisin puolestaan yksinään peräti

⁶¹ Tunnustamisoikeudenkäyntejä ei vuosina 2015–2016 aineiston mukaan pidetty lainkaan seuraavissa kärjäoikeuksissa: Ahvenanmaa, Etelä-Savo, Hyvinkää, Itä-Uusimaa, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Oulu, Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Päijät-Häme ja Ylivieska-Raahe.

⁶² Sahavirta 2016, 388.

⁶³ Toisaalta muissa Etelä-Suomen kärjäoikeuksissa ei vastaavaa tilastopiikkiä syyteneuvotteluiden määrässä esiinny. Tuomioaineisto on kuitenkin lukumäärällisesti niin pieni ja menettely ollut voimassa vasta niin lyhyen aikaa, ettei kattavia päätelmiä alueellisesta jakautumisesta pysyvämminkin voitane tehdä.

viidesosasta kaikista tunnustamisoikeudenkäynneistä (14 tapausta, 20,3 %).⁶⁴ Tutkimusaineistosta ei voitu selvittää, kuinka moni syyttäjistä oli erikoistunut esimerkiksi talousrikosten käsittelyyn ja oliko tällä vaikutusta tunnustamisoikeudenkäyntien syyttäjakohtaiseen jakaumaan. Valtakunnansyyttäjänviraston tietojen mukaan syyteneuvottelun pääasiallisia käyttäjiä ovat kuitenkin nimenomaan talousrikossyyttäjät sekä talousrikoksia pääasiassa hoitavat syyttäjät⁶⁵. Tämä on linjassa tunnustamisoikeudenkäynneissä käsiteltyjen rikostyyppien jakauman kanssa, johon palataan tarkemmin luvussa III.3.4.

TAULUKKO 1 Tunnustamisoikeudenkäynnissä käsiteltyjen juttujen (N=69) jakautuminen syyttäjänvirastoittain ja syyttäjittäin

Syyttäjänvirasto	Neuvotteluita käyneitä syyttäjiä	Tapausten lukumäärä
Helsinki	yht. 12	yht. 20
	S1	4
	S2	3
	S3	2
	S4	2
	S5	2
	S6 – S12	1 per syyttäjä
Itä-Uusimaa	yht. 4	yht. 5
	S1	2
	S2 – S4	1 per syyttäjä
Lappi	yht. 4	yht. 7
	S1	4
	S2 – S4	1 per syyttäjä
Länsi-Suomi	yht. 3	yht. 16
	S1	14
	S2 – S3	1 per syyttäjä
Länsi-Uusimaa	yht. 6	yht. 9
	S1	3
	S2	2
	S3 – S6	1 per syyttäjä
Pohjanmaa	yht. 1	yht. 2
	S1	2
Salpausselkä	yht. 3	yht. 4
	S1	2
	S2 – S3	1 per syyttäjä
Sisä-Suomi	yht. 4	yht. 6
	S1	3
	S2 – S4	1 per syyttäjä

⁶⁴ Kyseinen syyttäjä oli myös toiminut syyttäjänä yhtä lukuun ottamatta kaikissa tuomioaineiston Satakunnan ja Varsinais-Suomen kärjäoikeuksien tunnustamisoikeudenkäynneissä. Satakunnan kärjäoikeudessa oli tarkasteluajanjaksona pidetty toiseksi eniten tunnustamisoikeudenkäyntitapauksia koko maassa. Tämä kertoo osaltaan siitä vaikutuksesta, mikä yksittäisen syyttäjän aktiivisuudella ainakin menettelyn alkuvaiheessa voi menettelyn käyttölaajuuteen olla.

⁶⁵ Sahavirta 2017, 22.

Tunnustamisoikeudenkäynneissä käsitellyt tapaukset oli tuomioistuimissa ratkaistu pääasiassa yhden tuomarin kokoonpanossa. Tapauskohtaisesti (N=69) tarkasteltuna 87 % (60 kpl) jutuista oli käsitelty yhden tuomarin kokoonpanossa. Kolmen tuomarin kokoonpano oli ollut käytössä 7,2 %:ssa (5 kpl) ja lautamieskokoonpano 5,8 %:ssa (4 kpl) tapauksista.

III.3.3 Avustajien käyttö

Syyteneuvotteluun liittyvien vastaajan oikeusturvariskien minimoimiseksi menettelyyn osallistuvalla epäilyllä on pääsääntöisesti aina oltava oikeudellinen avustaja. Avustajan käytöstä voidaan luopua ainoastaan silloin, kun epäilty/vastaja on täysi-ikäinen, kykenevä puolustamaan itseään ja nimenomaisesti haluaa huolehtia puolustuksestaan itse (ROL 1:10a.2). Lain sanamuotojen valossa avustaja on oltava erityisesti menettelyyn sisältyvässä varsinaisessa neuvotteluvaiheessa. (”Epäilylle tai vastaajalle on määrättävä *neuvottelua varten* avustaja, jollei hän nimenomaisesti halua itse huolehtia puolustuksestaan.” ROL 1:10a.2 ensimmäinen virke, kursivointi tässä.)

Avustajan käytön yleisyyttä neuvotteluvaiheessa selvitettiin tässä hankkeessa syyteneuvotteluasiakirjojen (syyteneuvottelumistioiden ja tuomioesitysten) avulla. Näitä löytyi aineiston 106 vastaajasta kaikkiaan 91 vastaajalle. Syyteneuvotteluasiakirjojen kirjauskäytännöissä oli kuitenkin vaihtelua, minkä vuoksi aina ei käynyt ilmi, oliko epäilyllä/vastajalla ollut neuvotteluissa avustaja vai ei, sillä tätä tietoa ei ollut asiakirjoihin merkitty. Asiakirjamerkintöjen valossa kuitenkin valtaosassa tapauksista avustajan käyttö toteutui lain tarkoittamalla tavalla: 91 epäilyllä 70:n kohdalla (76,9 %) asiakirjoissa oli merkintä siitä, kuka epäillyn avustajana toimi ja että hän oli ollut läsnä syyteneuvottelussa. 21 epäillyn kohdalla syyteneuvotteluasiakirjoista ei löytynyt eksplisiittistä merkintää avustajasta. Toisaalta yhdessäkään syyteneuvotteluasiakirjassa ei myöskään mainittu, että epäilyllä *ei* olisi ollut avustajaa neuvottelussa. Luultavaa lieneekin, että myös näissä 21 tapauksessa (ainakin suurimmassa osassa) avustaja on ollut läsnä, mutta tästä ei ole otettu mainintaa asiakirjoihin.

Tunnustamisoikeudenkäynnin osalta avustajien määrä on helpompi selvittää, sillä avustajatiedot merkitään tuomioasiakirjoihin vakioidusti. Myös tältä osin avustajan käyttäminen näyttäisi olevan vahva pääsääntö: tutkimusaineiston 106 vastaajasta 103:lla oli tunnustamisoikeudenkäynnissä oikeudellinen avustaja. Kolme vastaajaa oli tuomioasiakirjojen perusteella nimenomaisesti ilmoittanut haluavansa huolehtia puolustuksestaan itse eikä tuomioistuin näissä tapauksissa ollut nähnyt estettä suostua tähän.

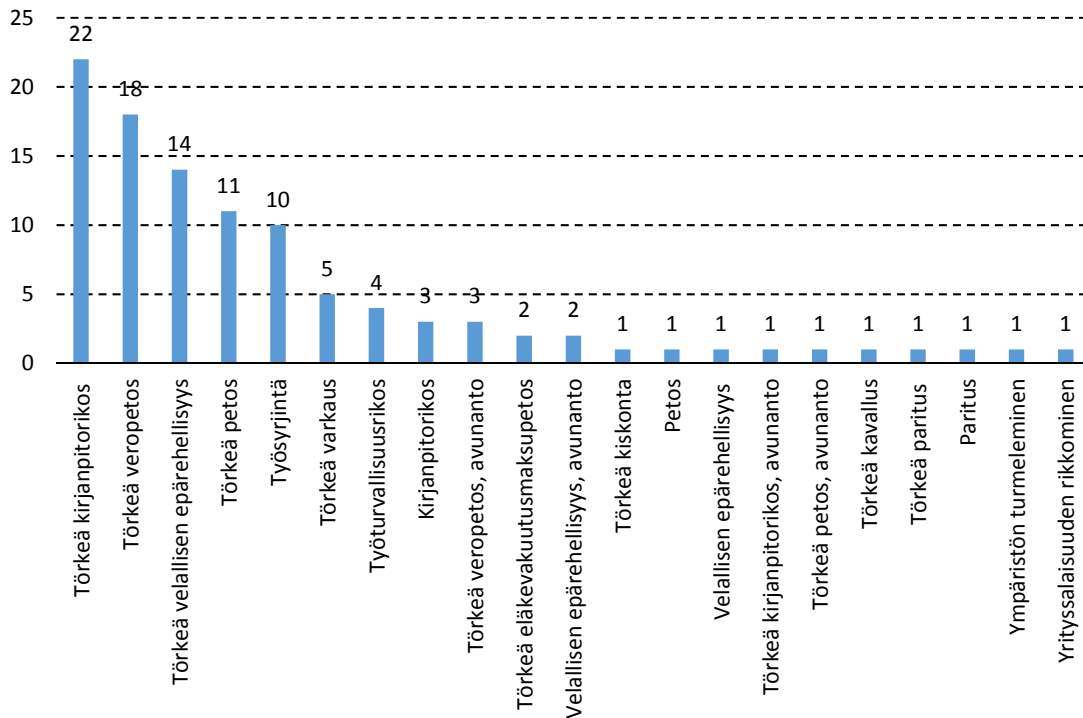
III.3.4 Rikoslajit

Syyteneuvottelumenettelyn arvioitiin jo lainvalmisteluvaiheessa profiloituvan erityisesti talousrikoksissa hyödynnettäväksi menettelyksi. Tuomioaineiston valossa **etukäteisarvio syyteneuvottelussa käsiteltävien tapausten talousrikospainotuksesta näyttäisi pitävän hyvin paikkansa**. Vastaajakohtaisesti tarkasteltuna aineiston tapauksista melkein kahdessa kolmasosassa (67 vastaajaa, 63,2 %) päärikoksena⁶⁶ oli joko törkeä kirjanpitorikos, törkeä veropetos, törkeä

⁶⁶ Päärikokseksi kunkin vastaajan kohdalla luokiteltiin se rikos, jonka rangaistusasteikko oli ankarin. Mikäli vastaajan syyksi oli luettu useampi eri rikosnimike, joissa rangaistusasteikko oli sama, päärikokseksi luo-

petos tai törkeä velallisen epärehellisyys. Kun mukaan lasketaan kaikki muutkin talousrikosnimikkeet, **tunnustamisoikeudenkäynneissä olleista vastaajista kaikkiaan 82:lla (77,4 %) oli päärikoksenaan talousrikos.**

Muista kuin talousrikoksista yleisimpiä päärikoksia olivat työsyryntä (10 vastaajaa, 9,4 %), törkeä varkaus (5 vastaajaa, 4,7 %) sekä työturvallisuusrikos (4 vastaajaa, 3,8 %). On kuitenkin huomioitava, että nämä lukumäärät ovat pieniä ja usein kyse oli yksittäisestä jutusta, jolla oli useampia vastaajia. Esimerkiksi työsyrynnästä tuomitut 10 vastaajaa olivat kaikki saman yksittäisen tekokokonaisuuden vastaajina ja heidän tapauksensa käsiteltiin saman syytekohtan alla samassa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Samoin törkeästä varkaudesta tuomituista viidestä vastaajasta neljä liittyivät yhteen ja samaan tekokokonaisuuteen ja työturvallisuusrikoksista tuomittujen neljän vastaajan kohdalla asiassa oli kyse kahdesta toisiinsa liittyvästä juttukokonaisuudesta, joissa kummassakin oli kaksi vastaajaa. Näin ollen talousrikosten dominanssi päärikoksissa oli vieläkin suurempi kuin pelkkien tilastolukujen varassa vaikuttaisi.

KUVIO 4 Päärikosten lukumäärät rikosnimikkeittäin ja vastaajakohtaisesti tilastoituna

III.3.5 Ratkaistujen rikosten laajuus ja siihen vaikuttaneet tekijät

Syyteneuvottelumenettelyyn voidaan ryhtyä vain, mikäli menettelyn käytöstä koituu tuntuvia prosessiekonomisia säästöjä. Säästöä voi aiheutua yksittäisenkin rikosteen kohdalla, jos teko on yksinäänkin hyvin laaja tai vaikea. Toinen vaihtoehto on, että yhteen juttuun liittyy lukuisia eri

kiteltiin teko, joka oli tuomiossa määritelty rikoksista vakavimmaksi. Jollei tätä määrittelyä ollut tuomiossa tehty, päärikokseksi luettiin "samanarvoisista" rikoksista se, joka oli kirjattu tuomiolauselmalta ensimmäiseksi.

rikoksia ja osatekoja tai että samalla epäillyllä on muusta syystä tutkinnassa samaan aikaan lukuisia eri rikoksia.

Tuomioaineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että syyteneuvotteluun päätyvissä talousrikostapauksissa jo yksittäiset teot riittävät tekemään jutusta sellaisen, että syyteneuvottelun käyttäminen on prosessiekonomisesti perusteltua. Suurimmassa osassa tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellyistä talousrikosjutuista vastaajalle luettiin syyksi 1–3 tekoa, jotka pääsääntöisesti liittyivät samaan tekokokonaisuuteen (esimerkiksi samassa yhtiössä tehty törkeä kirjanpitorikos ja törkeä veropetos). Toki myös teko aika yhdessäkin rikoksessa saattoi olla huomattavan pitkä, jopa useita vuosia. Lisäksi tässä kohden on huomioitava, että – kuten mainittua – tuomioasiakirjoista ei saada luotettavasti tietoa siitä, onko vastaajalle osana menettelyä tehty myös toimenpiteistä luopumispäätöksiä, joiden seurauksena itse oikeudenkäynnissä käsiteltävien tekojen lukumäärä on vähäisempi.

Toisena, joskin määrällisesti selvästi harvalukuisempaan ryhmään erottuivat tapaukset, joissa yhdelle vastaajalle kohdistui mittava määrä eri rikoksia. Tunnustamisoikeudenkäynnissä oli ratkaistu esimerkiksi tapaus, jossa vastaajalle luettiin syyksi 50 törkeää varkautta ja 14 törkeän varkauden yritystä sekä toinen tapaus, jossa vastaaja oli syyllistynyt kaikkiaan 121:een eri rikokseen, kuten useampaan varkauteen, kulkuneuvon kuljettamisiin oikeudetta, rattijuopumuksiin sekä kymmeneen petokseen ja väärennyksiin. Näissä tapauksissa ei useinkaan siis ollut kyse – ainakaan yksinomaan – talousrikoksista, vaan ennemminkin jonkinlaisista taparikollisten mittavista rikossarjoista.

Kaikki rikosnimikkeet (siis sekä kunkin vastaajan päärikos että tälle mahdollisesti muut syyksi luetut rikokset) **yhteenlaskettuna aineiston tunnustamisoikeudenkäynneissä ratkaistiin kaikkiaan 271 talousrikosta, 14 työrikosta sekä 124 muuta rikosta.** Viimeksi mainituista luokasta kaikkiaan 107 tekoa jakautui kahden vastaajan kesken. Näyttäisikin siis siltä, että syyteneuvotteluun ja sitä kautta tunnustamisoikeudenkäynnissä ratkaistavaksi valikoituu ennen muuta joko (törkeitä) talousrikoksia tai sitten laajoja, useita erityyppisiä rikoksia käsittäviä rikossarjoja.

III.3.6 Tuomitut seuraamukset

Jaksossa II on käsitelty tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomittavaa rangaistusta ja siihen tunnustuksen johdosta annettavaa alennusta niin yhdenvertaisuusnäkökulmasta kuin pragmaattisista lähtökohdista. Kuten todettua, näiden välillä on tietty jännite; mikäli tunnustamisesta saatu hyöty rangaistuksen lievennyksen muodossa ei ole riittävän suuri, menettelyyn ryhtyminen ei ole epäillylle motivoivaa. Jos taas toisaalta tunnustuksen perusteella ja ilman tunnustusta tuomittavien seuraamusten välinen ero kasvaa hyvin suureksi, aiheuttaa se ongelmia epäiltyjen yhdenvertaisuuden suhteen sekä kasvattaa riskiä totuudenvastaisista tunnustamisista.

Suomalaisessa syyteneuvottelussa on lähtökohdaksi otettu noin kolmasosan alennus vastaajalle tuomittavaan rangaistukseen. Rangaistuksen mittaamisen on kuitenkin oltava myös oikeassa suhteessa asiassa saatuun prosessiekonomiseen säästöön nähden – mikäli tunnustus on tuottanut tavanomaista merkittävämpiä kustannussäästöjä, tulisi tämä huomioida myös rangaistuksesta annettavan lievennyksen määrässä⁶⁷. Toisaalta perustuslakivaliokunta on edellyttänyt, että syyteneuvottelulainsäädännön nojalla tuomittavien rangaistusten tasoa on seurattava, jottei se pääse

⁶⁷ VKSV 26/31/14 2015, 6.

muodostumaan kohtuuttoman lieväksi tavallisessa syyteasian käsittelyssä tuomittaviin seuraamuksiin nähden. Näistä alennuksen määrän kontrollointisyistä tunnustamisoikeudenkäynneissä laadittaviin tuomioihin on edellytetty myös kirjattavan, minkä suuruinen rangaistus vastaajalle olisi ilman tunnustusta tuomittu (RL 6:8a.3).

Seuraavissa alajaksoissa tuomioaineistoa tarkastellaan tuomittujen seuraamusten osalta useammasta näkökulmasta. Ensinnäkin on pyritty selvittämään sitä, onko tuomioistuimen tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomitsema seuraamus ollut yhteneväinen sen kanssa, mitä syyttäjä on tuomioesityksessä seuraamuskannanottonaan esittänyt. Tavoitteena on hahmottaa sitä, vastaako vastaajalle mitattu seuraamus sitä, mitä hän on voinut syyteneuvottelun perusteella odottaa tuomittavan – tällä on luonnollisesti vaikutusta muun muassa siihen, kuinka herkästi tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuihin tuomioihin haetaan muutosta. Lisäksi tarkastellaan sitä, minkä lajisia seuraamuksia tunnustamisoikeudenkäynneissä on tuomittu sekä sitä, millä tavalla ja kuinka paljon seuraamuksia tunnustamisen johdosta on alennettu.

III.3.6.1 Tuomioiden yhteneväisyys syyttäjän seuraamuskannanoton kanssa

Tuomioistuimet eivät ole sidottuja tuomioesityksessä esitettyyn seuraamuskannanottoon, vaan myös tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomarilla on itsenäinen harkintavalta normaalirangaistuksen ja siitä tunnustuksen perusteella tehtävän alennuksen suuruuden määrittelyssä. Syyttäjän syyteneuvottelussa tekemän seuraamusarvioinnin onnistuminen on kuitenkin syyteneuvottelun tehokkuuden ja menettelyn vakiintumisen kannalta hyvin merkityksellistä. Jos tuomioistuimen tuomitsema seuraamus on selvästi ankarampi kuin mitä vastaaja on syyteneuvottelun perusteella olettanut, muutoksenhaku hovioikeuteen lienee todennäköinen tai vastaaja saattaa jopa peruuttaa tunnustuksensa, jolloin tavoitellut prosessiekonomiset edut menetetään. Saha-virran mukaan normaalirangaistuksen määrittäminen onkin yksi syyteneuvottelun haastavimpia tehtäviä syyttäjälle⁶⁸.

Tuomioaineiston valossa **tuomioistuimet näyttäsivät pääosin hyväksyvän syyttäjien seuraamusarviot tuomioesityksissä**. Tuomittuja seuraamuksia vastaajakohtaisesti tarkastellessa ilmenee, että 106 tuomiosta 73 tapauksessa (68,9 %) tuomioistuimen mittaama rangaistus oli täysin identtinen sen kanssa, mitä syyttäjä oli tuomioesityksessä esittänyt. Tuomioistuin mittasi seuraamuksen jossain määrin syyttäjän seuraamuskannanotosta poikkeavasti 25 tapauksessa (23,6 % tapauksista)⁶⁹. Kahdeksan vastaajan osalta (7,5 %) vertailua ei voitu tehdä esimerkiksi asiakirjoista puuttuvan syyttäjän seuraamuskannanoton vuoksi.

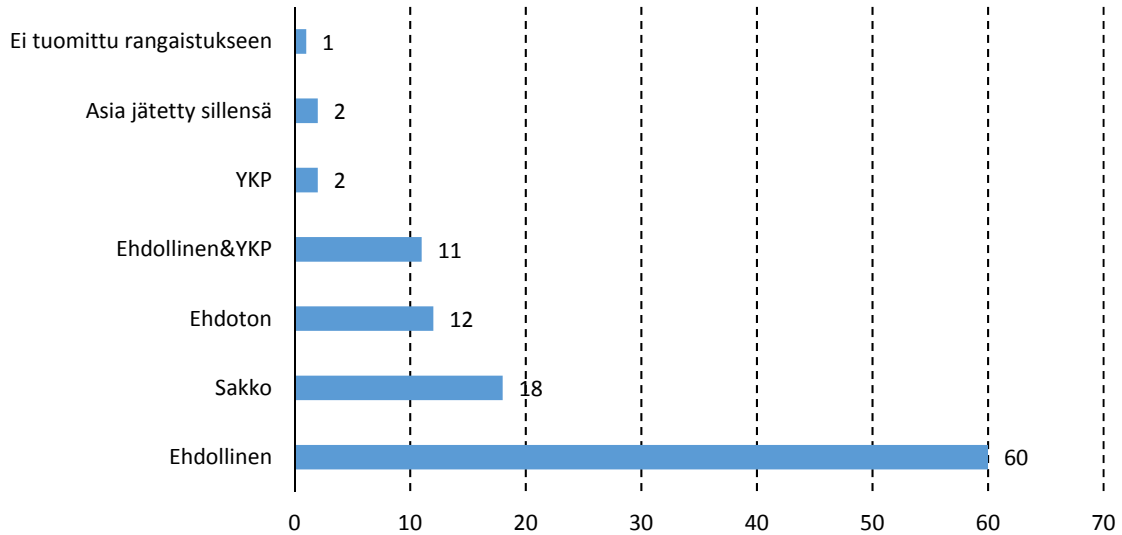
III.3.6.2 Tuomitut seuraamukset

Selvästi **yleisin tunnustamisoikeudenkäynnissä tekijälle tuomittu seuraamus oli ehdollinen vankeus**. 106 vastaajasta kaikkiaan 60:lle oli tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi tuomittu

⁶⁸ Sahavirta 2016, 393.

⁶⁹ Tähän syyttäjän seuraamuskannanotosta poikkeavaan kategoriaan luettiin kaikki ne tapaukset, joissa tuomittu seuraamus erosi vähänkin syyttäjän tarkkarajaisesti ilmaisemasta seuraamuskannanotosta. Sen sijaan tapauksissa, joissa syyttäjä oli ilmaissut kannanottonsa esimerkiksi muodossa ”Vastaaja on tuomitettava vähintään 8 kuukauden vankeusrangaistukseen” ja tuomioistuin oli tuominnut vastaajalle 8 kuukautta (ehdollista) vankeutta, tuomittu seuraamus ja seuraamuskannanotto katsottiin yhteneviksi.

ehdollista vankeutta, lisäksi ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmä oli tuomittu 11 tekijälle. Ehdollisen vankeuden jälkeen seuraavaksi yleisin seuraamus oli sakkorangaistus (18 vastaajaa) ja ehdoton vankeus (12 vastaajaa). Pelkkä yhdyskuntapalvelu oli seuraamuksena kahden tekijän kohdalla. Kahden vastaajan kohdalla tuomioistuimien teki sillensäjättämispäätöksen, yhden vastaajalle tuomioistuin sen sijaan luki syyksi tuomioesityksessä luetellut teot mutta jätti tämän rangaistukseen tuomitsematta.

KUVIO 5 Tuomitut seuraamukset rangaistuslajeittain / kaikki vastaajat (N=106)

III.3.6.3 Seuraamuksen lieventämisen tapa ja määrä

Sen mittaaminen, kuinka paljon tekijälle tuomittua seuraamusta on tunnustamisen johdosta alennettu, ei ole aivan yksiselitteistä. Lievennyksen määrä on helppo määrittää niissä tapauksissa, joissa ilman tunnustusta tuomittu seuraamus ja tunnustamisoikeudenkäynnissä mitattu rangaistus ovat samaa rangaistuslajia (esimerkiksi ehdollinen vankeusrangaistus) ja lievennys on kohdistunut ainoastaan seuraamuksen pituuteen tai sakkorangaistuksessa päiväsakkojen määrään. Tuomioaineistossa oli kuitenkin useampia tapauksia, joissa tunnustuksella oli vaikutusta myös rangaistuslajin valintaan, useimmiten siten, että muutoin ehdottomana vankeutena tuomittu rangaistus tuomittiinkin ehdollisena. Tällöin lievennyksen suuruutta arvioitaessa ei luonnollisesti voida tarkastella vain seuraamuksen pituutta. Tämän vuoksi selvityksessä on rangaistuksen lieventämisen osalta tuomioaineisto jaettu kahteen joukkoon sen mukaan, onko seuraamusta lievennetty rangaistuslajia lievempään vaihtamalla vai mittaamalla tekijälle seuraamus saman rangaistuslajin sisältä, mutta määrältään pienempänä. Lisäksi on vielä huomioitava se seikka, että rangaistusta *in concreto* mitatessa kyseeseen on saattanut tulla muitakin lieventämisperusteita tekijän tunnustamisen lisäksi – ja joissain tapauksissa myös koventamisperusteita. Seuraavassa onkin rangaistusta ja sen lievennystä eriteltäessä pyritty mahdollisimman pitkälle huomioimaan näiden eri muuttujien vaikutus konkreettisissa seuraamuksissa.

TAULUKKO 2 Tunnustamisen vaikutus rangaistuslajin valintaan (vastaajittain, N=106)

Rangaistuslaji muuttunut normaalirangaistuksesta	Lkm	% kaikista tapauksista	% tapauksista, joissa alennuksen määrä tiedossa
Kyllä (joukko 1)	20	19	22,5
Ei (joukko 2)	69	65	77,5
Ei tietoa	17	16	0
Joukon 1 tapaukset / rangaistukseen vaikuttanut myös muita mittausperusteita	Lkm	% kaikista tapauksista	% tapauksista, joissa rangaistuslaji muuttunut
Kyllä	5	5	25
Ei	15	14	75

TAULUKKO 3 Miten rangaistuslaji muuttunut joukossa 1 (N=20)

Rangaistuslajin muutos	Seuraamusten lukumäärä	% joukon 1 tapauksista
Ehdottomasta ehdollinen	7	35
Ehdottomasta ehdollinen + YKP ⁷⁰	7	35
Ehdottomasta YKP	2	10
Ehdollisesta lyhyempi ehdollinen + YKP	2	10
Ehdollinen + YKP:sta ehdollinen	1	5
Ehdollisesta sakko	1	5

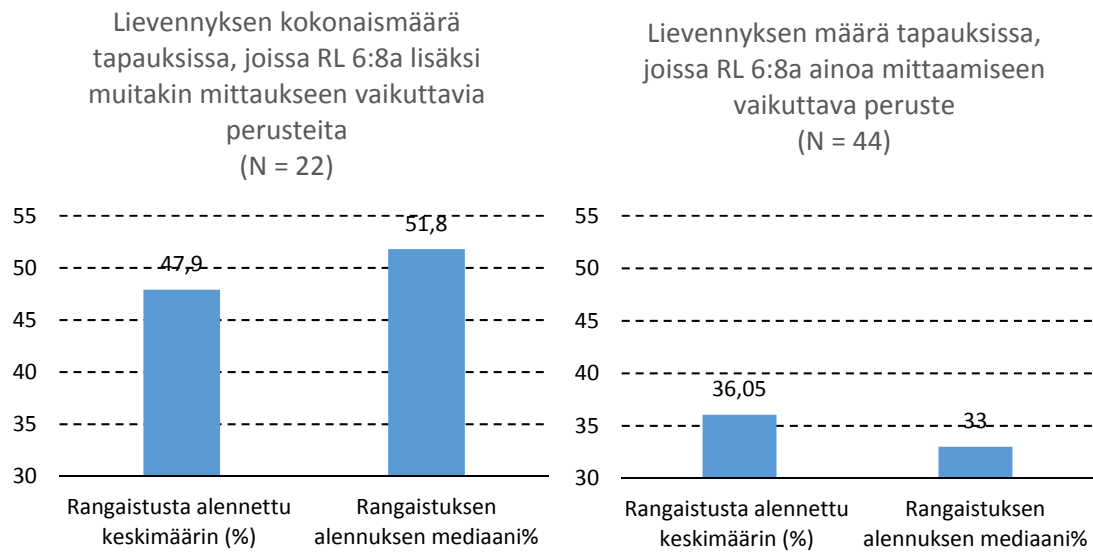
TAULUKKO 4 Rangaistuslajien jakauma tapauksissa, joissa seuraamus tuomittu samasta rangaistuslajista kuin ilman tunnustusta (joukko 2, N=69)

Rangaistuslaji	Seuraamusten lukumäärä	% joukon 2 tapauksista
Ehdollinen vankeus	44	63,8
Sakko	17	24,6
Ehdoton vankeus	8	11,6

TAULUKKO 5 Kuinka paljon rangaistusta lievennetty normaalirangaistuksesta joukon 2 tuomioissa

Rangaistuslaji	Alennuksen määrä (prosenttia, keskiarvo)	Alennuksen määrä (prosenttia, mediaani)
Ehdollinen	35,3	33
Sakko	53,1	60
Ehdoton	36,7	34
Kaikki lajit	39,8	36

⁷⁰ Tässä – lukumäärällisesti toki pienessä – ryhmässä huomiota kiinnittää se, että ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmärankaistuksen suhteellinen osuus joukon 1 tuomioissa on suurempi kuin tavanomaisessa oikeuskäytännössä. Näissä aineiston tuomioissa yhdistelmärankaistusta oli perusteltu tyypillisesti sillä, että ehdottoman normaalirangaistuksen lieventäminen ”pelkäksi” ehdolliseksi vankeudeksi olisi teon luonne huomioiden liian lievä seuraamus. Tämän aineiston valossa voidaankin pohtia, tarjoaako kenties yhdyskuntapalvelu (oheis)seuraamuksena nimenomaan syyteneuvottelun yhteydessä erityisen ”kompromissiväylän” yhtäältä vastaajan toiveille välttää menettelyn avulla ehdoton vankeusrangaistus ja toisaalta oikeuslaitoksen tehtävälle mitata vastaajalle lievennettynäkin oikeasuhtainen rangaistus teon moitittavuuteen nähden. Yleistettävien tulosten saaminen tältä osin vaatisi kuitenkin oikeuskäytännön seuraamista pidemmällä aikavälillä ja suuremmalla otannalla.

KUVIO 6 Alennuksen määrä joukon 2 rangaistuksissa (kaikki rangaistuslajit) sen mukaan, onko tapauksessa ollut myös muita rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia perusteita

Tuomioaineiston tuomioissa **rangaistusta oli siis yleisimmin lievennetty siten, että rangaistus oli tunnustuksen johdosta mitattu määrältään pienempänä mutta samassa rangaistuslajissa kuin mitä tekijälle olisi tuomittu ilman tunnustamistakin**. Näissä tapauksissa vankeusrangaistuksen pituutta/päiväsakkojen määrää alennettiin kaikki luokan tuomiot huomioiden keskimäärin hieman vajaa 40 % verrattuna siihen, mitä teosta olisi ilman tunnustamista tuomittu (mediaani-alennusprosentti 36). Niissä tapauksissa, joissa tunnustaminen oli ainoa rangaistuksen mittaamiseen vaikuttava (lievennys)peruste, tekijä sai alennusta kaikki rangaistuslajit huomioiden **keskimäärin 36 %** (mediaani 33 %) ilman tunnustusta mitattuun rangaistukseen verrattuna.

Alennuksen suuruudessa oli hajontaa riippuen siitä, tuomittiinko tekijälle sakko- vai vankeusrangaistus. **Sakkorangaistusten kohdalla rangaistusta lievennettiin keskimäärin enemmän kuin vankeusrangaistuksissa**; siinä missä sakkorangaistusta lievennettiin keskimäärin alle puoleen, ehdollisten vankeusrangaistusten kohdalla seuraamus aleni keskimäärin melko tarkalleen kolmanneksella. Ehdottomiin vankeusrangaistuksiin laskettu lievennys oli hieman ehdollisia vankeusrangaistuksia suurempi, mutta kuitenkin yhä lähempänä noin 1/3 alennusta kuin sakkorangaistusten ½ alennusta. Sakkorangaistuksen selvästi suurempaa lievennysprosenttia kuitenkin selittää osaltaan se, että kaikkiaan 17 sakkorangaistustuomiosta yli puolessa (10 kpl) rangaistuksen mittaamiseen vaikutti lieventävänä seikkana muukin peruste kuin pelkkä syyteneuvottelu⁷¹. Niissä seitsemässä tapauksessa, joissa sakkorangaistusta alennettiin saman rangaistuslajin sisällä ainoastaan RL 6:8a:n perusteella, alennuksen määrä oli keskimäärin 37 % ja mediaani 40 %.

⁷¹ Kaikki nämä 10 tuomiota olivat saman jutun vastaajille tuomittuja. Rangaistuksen mittaamisessa otettiin huomioon syyteneuvottelun lisäksi se, että asian käsittely oli kestänyt pitkään, asian olisi voinut käsitellä aikaisemmin vireillä olleen toisen prosessin yhteydessä, asiakokonaisuus oli saanut paljon vastaajille haittaa aiheuttanutta julkisuutta sekä se, että vastaajat eivät enää toimineet niissä tehtävissä, joissa olivat syyksi luettuun tekoon syyllistyneet. Tuomiosta ei käynyt ilmi se, kuinka paljon rangaistusta alennettiin näillä perusteilla ja mikä oli puolestaan syyteneuvottelun tuottama osuus.

III.3.7 Muutoksenhaku: määrä, syyt, lopputulokset

Syyteneuvottelulainsäädäntöä laatiessa arvioitiin menettelyn tuovan oikeuslaitokselle kustannussäästöjä myös siksi, että tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjän ja vastaajan yhteisymmärryksessä laatiman tuomioesityksen pohjalta annettuun tuomioon haettaisiin muutosta todennäköisesti selvästi harvemmin tavallisiin syyteasioihin verrattuna. Tuomioaineiston valossa näyttäisikin siltä, että tyytymättömyyden ilmoitukset tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuihin tuomioihin ovat suhteellisen harvinaisia, vaikkakaan eivät tavattomia. Vastaaajakohtaisesti tarkasteltuna (N=106) tyytymättömyyttä oli tuomioaineiston tapauksissa ilmoitettu kaikkiaan 14 tuomiolauselmaan⁷², mikä vastaa 13,2 % kaikista tapauksista. Näistä yhdeksän tapausta (8,5 % kokonaisuaineistosta) oli sellaisia, joissa tyytymättömyyden ilmoittaja oli asian vastaaja. Lopuissa viidessä tapauksessa tyytymättömyyttä ilmoitti asianomistaja, vastaajan asianajaja tai syyttäjä, eikä yhdessäkään näistä tapauksista tyytymättömyyden ilmoitus kohdistunut itse pääasiaan⁷³.

Vastaaajien tyytymättömyydenilmoituksista kolmannes (3 kpl) kohdistui rangaistuksen mittaamiseen. Tyytymättömyyttä koko tuomioon oli ilmoittanut niin ikään kolme vastaajaa. Kahdesti tyytymättömyyttä ilmaistiin liiketoimintakiellon määräämisestä ja kerran vastaajalle tuomitun vahingonkorvausvelvollisuuden suuruudesta. Kaikkien näiden tapausten osalta aineistosta ei saatu varmaa tietoa siitä, oliko niistä todella laadittu jatkokäsittelylupahakemus ja/tai valitus hovioikeuteen, sillä osassa tapauksista kärjäoikeuden tuomioon oli merkitty yhtäältä vastaajan tyytymättömyydenilmoitus mutta toisaalta, että tuomio oli lainvoimainen. Niissä tapauksissa, joissa hovioikeusasiakirjat olivat saatavilla, vastaajan valitus ei kuitenkaan ollut tuottanut tulosta. Kahdessa tapauksessa (molemmissa vastaaja valittanut rangaistuksen mittaamisesta) hovioikeus ei ollut muuttanut kärjäoikeuden tuomiota, toisessa kahdessa (toinen liiketoimintakielloa, toinen vahingonkorvauksen määrää koskeva valitus) taas hovioikeus ei ollut myöntänyt valittajalle jatkokäsittelylupaa.

Alla olevassa taulukossa aineiston niitä tapauksia, joissa vastaaja on ilmoittanut tyytymättömyyttään tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon, on verrattu vastaavasta päärikkoksesta tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä annettujen tuomioiden muutoksenhakuprosentteihin. Verrokkiaineiston tiedot ovat peräisin Tilastokeskuksen ”Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset” -tilastosta vuodelta 2013⁷⁴. Vertailu osoittaa tunnustamisoikeudenkäynneissä annettujen ratkaisujen valitusprosenttien olevan selvästi pienempiä kuin verrokkiaineistossa⁷⁵.

⁷² Lisäksi aineistossa oli kaksi vastaajaa, joiden kohdalla tunnustamisoikeudenkäyntiin oli ryhdytty vasta muutoksenhakuvaiheessa, kun he olivat ilmoittaneet tyytymättömyyttään kärjäoikeuden tavallisen pääkäsittelyn päätteeksi antamaan tuomioon. Koska näissä tapauksissa kyse ei kuitenkaan siis ollut muutoksenhausta *tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon*, näitä kahta tapausta ei ole laskettu tässä mukaan.

⁷³ Kahdessa tapauksessa asianomistaja oli ilmoittanut tyytymättömyyttä heidän oikeudenkäyntikulujensa korvaamista koskeneeseen ratkaisuun ja yhdessä tapauksessa kärjäoikeuden tekemään salassapitoratkaisuun eräiden oikeudenkäyntiasiakirjojen osalta. Syyttäjän tyytymättömyyden ilmoitus koski puolustajan palkkion määrää kuin myös se tyytymättömyyden ilmoitus, jonka oli tehnyt vastaajan puolustaja (nämä kaksi olivat erillisiä tapauksia).

⁷⁴ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.11.2017]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/syyttr/index.html>.

⁷⁵ Poikkeuksena tähän petos-päärikosluokka. Tulos ei kuitenkaan ole siltä osin vertailukelpoinen edes siinä määrin kuin muissa luokissa, sillä selvityksen tuomioaineistossa tämä tapaus oli päärikosluokkansa ainokainen.

TAULUKKO 6 Vastaajien tyytymättömyyden ilmoitukset tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuihin tuomioihin

Päärikos	Valitus- ten lkm	Valituksen kohde	Vali- tus%*	Valituspro- sentti vertailuai- neistossa**	Vertailuaineiston tuomioiden lukumäärä
Törkeä veropetos	4	2 x koko tuomio; 2 x rangaistuksen mittaaminen	22,2	50	92
Törkeä kirjanpito- rikos	2	Liiketoimintakielto	9,1	46	346
Petos ym.	1	Rangaistuksen mittaaminen	100	10,3	1933
Törkeä petos	1	Koko tuomio	9,1	37	305
Törkeä velallisen epärehellisyys	1	Vahingonkorvauk- sen määrä	7,1	43,5	69

* Valitusprosentti = valitettujen tapausten osuus kaikista niistä tuomioaineiston tuomioista, joissa ko. rikos ollut päärikkosena

** Valitusprosentti vertailuaineistossa = Kyseisessä päärikoslajissa annettujen tuomioiden valitusprosentti vuonna 2013, kaikki rangaistuslajit

Muutoksenhakujen osalta on syytä mainita vielä se seikka, että yhdessäkään tuomioaineiston tapauksessa muutosta kärjäoikeuden tuomioon ei oltu haettu sillä perusteella, että vastaaja olisi halunnut peruuttaa syyteneuvottelussa antamansa tunnustuksen⁷⁶. Ainakaan tämä aineisto ei siis anna tukea huolelle tunnustamisten laajasta ”peruuttamiskulttuurista” ja sen negatiivisista vaikutuksista syyteneuvottelujärjestelmän käyttöön, joihin aiemmin osassa II on viitattu.

⁷⁶ Myöskään syyteneuvotteluseuranta-aineistossa tai syyttäjäkyselyssä ei tullut ilmi tapauksia, joissa epäilty/vastaaja olisi peruuttanut tunnustuksensa prosessin aiemmissa vaiheissa syyteneuvotteluun ryhtymisen jälkeen.

LOPUKSI

Johtopäätökset

Syyteneuvottelulainsäädäntö tuli maassamme voimaan 1.1.2015. Kyseessä on siis vasta noin kolme vuotta voimassa ollut menettely. Tapausmäärät ovat alkuvaiheessa olleet melko pieniä ja koko lainsäädännön soveltaminen näyttäisi ainakin kahden ensimmäisen vuoden aikana olleen vähäistä. Tämän johdosta myös tässä selvityksessä käytettävissä olleen aineiston koko on verrattain suppea ja sen rakenteeseen vaikuttavat monet seikat, kuten jäljempänä käsiteltävät havainnot tapausten talousrikospainotteisuudesta sekä yksittäisten syyttäjien aktiivisuuden vaikutuksesta menettelyn käyttömääriin. Tuloksista ei voida vielä tässä vaiheessa tehdä kovin pitkälle meneviä, yleistettäviä johtopäätöksiä esimerkiksi menettelyn käyttölaajuudesta tai tehokkuudesta. Vähän aikaa käytössä olleen lainsäädännön soveltaminen voi olla vielä kehitysvaiheessa ja käytännöt alkavat vakiintua ehkä vähitellen vasta ajan myötä. Eräin paikoin (etenkin ns. tunnustamismenettelyn käyttämättömyyden kohdalla) voi kuitenkin todeta, että lainsäädäntöä on toistaiseksi sovellettu toisin kuin lainvalmisteluvaiheessa on oletettu.

Luotettavimmat havainnot, joita aineistosta tässä vaiheessa voidaan tehdä, koskevatkin nimenomaan sitä, *miten syyteneuvottelumenettelyä on sen ensimmäisinä vuosina käytetty*. Tältä osin voidaan todeta, että kahden ensimmäisen vuoden osalta (toteutuneiden) tapausten lukumäärät (noin 70 rikosasiaa kahtena vuonna yhteensä) ovat jääneet selvästi alle sen, mitä hallituksen esityksessä arvioitiin. Hallituksen esityksen arvio noin 500:stä menettelyyn vuosittain soveltuva tapauksesta on ainakin ensimmäisten käyttövuosien osalta selvästi ylimitoitettu⁷⁷. Sen selvittäminen, mille tasolle vuosittaiset tapausmäärät keskimäärin asettuvat, vaatiikin huomattavasti pidemmän aikavälin seurantaa.

Ensimmäisen kahden vuoden aikana syyteneuvottelujärjestelmän menettelyvaihtoehdoista käytössä näyttäisi olleen nimenomaan ROL:n mukainen syyteneuvottelu. Sen sijaan ETL:n mukaista tunnustamismenettelyä ei vaikuttaisi sovelletun käytännössä juuri lainkaan. Myöskään ROL:n mukaiseen syyteneuvotteluun ei yleensä ole ryhdytty vielä esitutkintavaiheessa, vaan neuvottelut on tyypillisesti aloitettu vasta syyteharkinnan jälkeen. Tähän tulokseen vaikuttanee kuitenkin osaltaan se, että siirtymävaiheessa menettelyn piirissä on ollut paljon tapauksia, joiden tutkinta on aloitettu jopa useampi vuosi sitten ja joissa syyteharkintakin on siksi saattanut valmistua ennen syyteneuvottelulainsäädännön voimaantuloa. On siis mahdollista, että tulevaisuudessa neuvottelujen aloituspiste painottuu nykyistä enemmän itse syyteharkintavaiheeseen. Esitutkinnasta ei kuitenkaan järjestelmää koskevissa esityksissä ole jatkossakaan ennustettu suosittua menettelyn aloitusvaihetta, vaikka hallituksen esitys nimenomaisesti tätä tapaa korostikin sillä saavutettavien prosessiekonomisten hyötyjen tähden.

Aineiston kyselyvastauksissa sekä oikeuskirjallisuudessa on tarjottu joitain selityksiä sille, miksi järjestelmän hyödyntäminen esitutkintavaiheessa on harvinaista. Pääasiallisena syynä näyttäisi olevan se, että juttu on usein esitutkinnan aikana vielä niin ”levällään”, ettei neuvotteluille ole käytännössä todellisia edellytyksiä. Lisäksi menettelyyn siirtyminen näin varhaisessa vaiheessa rikosprosessia edellyttäisi syyttäjältä määrättyä riskinottohalukkuutta ja erityistä keskinäistä luottamusta osapuolten välillä.

⁷⁷ Näin arvioivat ennakolta myös Tapani & Tolvanen 2015, 238.

Tunnustamismenettelylle hallituksen esityksessä annetun painoarvon takia tulisikin jatkossa selvittää laajemmin sitä, onko tunnustamismenettelyn käyttö tosiasiallisesti todella niin vähäistä kuin miltä tämänhetkisten tulosten perusteella vaikuttaa. Mikäli tarkemmat selvitykset tämän havainnon vahvistavat, olisi tärkeää pohtia, johtuuko ero tavoitteen ja tulosten välillä kenties lainvalmistelussa tehdystä arviointivirheestä vai voidaanko ja halutaanko tunnustamismenettelyn käyttöä joillain keinoin lisätä ja jos, mitä nämä keinot voisivat olla. Koska tunnustamismenettelyn käyttö ETL:n mukaan edellyttää tutkinnanjohtajan tekemää esitystä syyttäjälle, tässä yhteydessä myös tutkinnanjohtajien ja syyttäjien kokemusten kartoittaminen menettelystä ja viranomaisyhteistyöstä ovat olennaisia kehitystyön kannalta.

Kuten johtopäätösten aloituskappaleessa viitattiin, selvityksen tunnustamisoikeudenkäyntiaineistoa luonnehtii voimakkaasti ensinnäkin tapausten talousrikospainotteisuus ja toisaalta tunnustamisoikeudenkäyntiin vietyjen tapausten huomattava keskittyminen yksittäisille syyttäjille. Tapausten rikostyyppijakauma sinänsä toki myötäilee hallituksen esityksessä ennakoitua – onhan koko syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönoton erityisenä kohderyhmänä ollut nimenomaan suuritöisten ja kustannuksiltaan merkittävien talousrikosten tutkinnan ja käsittelyn keventäminen ja jouduttaminen. Jakauman kehitystä olisi hyvä seurata sen selvittämiseksi, säilykö tämä talousrikospainotteinen linja myös jatkossa. Mikäli näin on, lienee paikallaan pohtia, onko painotus toivottava vai tulisiko menettelyssä käsiteltävien rikostyyppien joukkoa muun muassa yhdenvertaisuussyistä laajentaa. Tämä voisi tapahtua joko lainsäädännöllisin uudistuksin, kuten karsimalla menettelyn ulkopuolelle rajattujen rikostyyppien joukkoa oikeuskirjallisuudessa ehdotetuin tavoin tai muin, esimerkiksi syyttäjälaitoksen sisäisen ohjauksen toimenpitein, joilla kannustettaisiin soveltamaan menettelyä rohkeammin myös muihin kuin talousrikoksiin silloin, kun sillä on mahdollista saavuttaa niitä kustannushyötyjä, joita lainsäädännöllä on tavoiteltu. Yhtäläisesti vastaava pidempi seuranta syyteneuvottelun vaihtelevasta suosiosta syyttäjien keskuudessa ja sen kehityksestä ja syistä on tärkeää.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tämän selvityksen aineisto antaa tietoa lähinnä *onnistuneista, tunnustamisoikeudenkäynteihin päätyneistä syyteneuvottelutapauksista*, vaikkakin syyttäjäkyselyn kautta on yritetty alustavasti hahmotella myös tuloksettomina päättyneiden tapausten luonnetta ja neuvottelujen kariutumisen syitä. Otoksen pienuuden vuoksi kovin kattavia johtopäätöksiä ei kuitenkaan ole näistä keskeytyneistä tapauksista mahdollista tehdä, vaikka vastauksissa vaikuttaisivatkin toistuvan tietyt selittävät tekijät: avustajien asenteet ja asiantuntemus menettelystä sekä epäilyn käsitys syyteneuvottelun luonteesta ja neuvotteluilla saatavan hyödyn määrästä. Syyteneuvottelujärjestelmän edelleenkehittämisen vuoksi jatkoselvitykset näistä katkenneiden neuvotteluyritysten erityispiirteistä olisivat olennaisia. Samasta syystä tärkeää olisi kartoittaa myös niiden syyttäjien näkemyksiä, jotka *eivät* ole syyteneuvottelumennettelyä tähän asti käyttäneet: miten he näkevät järjestelmän toimivuuden, mistä syistä eivät ole menettelyä omassa työssään vielä soveltaneet ja minkälaisia kehitystarpeita he menettelyssä näkevät. Yhtäläisesti tärkeää olisi kerätä myös muiden järjestelmän kanssa tekemisissä olevien ammattiryhmien, lähinnä poliisin, tuomareiden ja asianajokunnan kokemuksia. Tähän ei tämän työn rajauksen ja käytettävissä olleen aineiston puitteissa ole ollut mahdollisuutta paneutua. Jatkotutkimuksissa olisi syytä ottaa tarkasteluun myös mahdollisuus erilaisten ”off-the-record”-menettelyjen käyttöönottoon ja sen selvittämiseen, onko varsinaisen ROL:n/ETL:n mukaisen syyteneuvottelu-/tunnustamismenettelyreitin rinnalle syntynyt ”kevennettyjä” menettelyjä, joissa epäilty tunnustaa teon ja seuraamusta esitetään tällä perusteella lievennettäväksi. Lain puolesta seuraamuksen lieventäminen tunnustamisen perusteella on toki ollut mahdollista

jo aiemmin (RL 6:6.1 3-kohta), mutta tätä lievennysperustetta ainakaan ennen syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoa ei ole juurikaan sovellettu. Selvitettäväksi voisi siis tulla ainakin se, onko syyteneuvottelumenettely mahdollisesti vaikuttanut myös tämän lieventämisperusteen käyttömääriin.

Tunnustuksen vaikutusta vastaajalle tuomitun seuraamuksen lieventämiseen tarkasteltiin tässä selvityksessä kahdessa osassa: yhtäältä niiden tapausten osalta, joissa tunnustus oli vaikuttanut rangaistuslajin valintaan ja toisaalta niissä tapauksissa, joissa seuraamus oli mitattu samasta rangaistuslajista kuin ilman tunnustustakin, mutta kestoaltaan/päiväsakon määrältään pienempänä. Tunnustamisoikeudenkäyntiaineiston tapauksissa viimeksi mainittu ryhmä oli lukumäärältään selvästi suurempi. Tässä ryhmässä rangaistusta oli tunnustuksen johdosta lievennetty RL 6:8a:n nojalla keskimäärin 1/3 verran – sakkorangaistuksissa tunnustuksen tuoma alennus oli hivenen tätä suurempi. Siinä joukossa, jossa tunnustaminen oli vaikuttanut rangaistuslajin valintaan, yleisimmin kyse oli siitä, että muutoin ehdottomana tuomittu vankeusrangaistus lievennettiin ehdolliseksi, joko oheen tuomitun yhdyskuntapalvelun kanssa tai ilman. Ehdollinen vankeusrangaistus oli muutenkin yleisin vastaajille tuomittu seuraamustyyppi sekä molemmissa luokissa erikseen tarkasteltuna että aineistossa kokonaisuudessaan. Selvässä enemmistössä tapauksia tuomioistuin ja syyttäjät olivat arvioineet tuomittavan rangaistuksen lajin ja määrän yhtenevästi, mikä onkin syyteneuvottelujärjestelmän toimivuuden ja vakiintumisen kannalta olennaisen tärkeää.

Tuomioaineiston valossa vaikuttaisi siis siltä, että ainakin ensimmäisen kahden vuoden aikana syyttäjät ja tuomarit ovat pitäytyneet lainvalmisteluasiakirjojen linjauksessa, että syyteneuvottelumenettelyssä tunnustuksen tulisi tuottaa tuomioon noin kolmanneksen alennus. Tätä voidaan pitää yhdenvertaisuusnäkökohdista perusteltuna. Toisaalta sekä oikeuskirjallisuudessa että ”kentällä” on esitetty kannanottoja siitä, että etenkin Suomen suhteellisen lievä rangaistustaso huomioon ottaen 1/3 seuraamusalennus ei vielä ole välttämättä riittävä kannustin epäillylle neuvotteluihin ryhtymiseksi – etenkin, mikäli neuvottelun piiriin ei voida ottaa teki-jälle muita mahdollisesti tuomittavia seuraamuksia, kuten liiketoimintakieltoa. Edelleen samoissa kannanotoissa on huomautettu, että seuraamuksen lievennyksessä epäiltyä eniten kiinnostanee rangaistuslajin valinta – etenkin, mikäli ilman tunnustamista kyseeseen tulisi ehdoton vankeus. Tuomioaineiston valossa syyteneuvottelulla ei enemmistössä tapauksia olisi vaikutusta rangaistuslajin valintaan. Tähän voi tosin vaikuttaa se, että tuomioaineiston tapauksissa tyypillisin tuomittu seuraamus olisi joka tapauksessa ollut ehdollinen vankeus, jolloin rangaistuslajin lievennyksen merkitys ei korostune samalla tavoin kuin jos yleisin (ilman tunnustusta) tuomittu seuraamus olisi ollut esimerkiksi ehdoton vankeus. Toisaalta voi myös olla, että käydystä syyteneuvotteluista ja siten myös selvityksen tuomioaineistosta ovat jo alun tunnusteluvaiheessa karsiutuneet pois ne tapaukset, joissa syyttäjät ei ole ollut aikeissa esittää rangaistuslajin lieventämistä ja epäillylle tämä on ollut kynnyksikysymys neuvotteluille.

Viimeiseksi muttei suinkaan vähäisimmäksi on tärkeää vielä käsitellä kysymystä menettelyllä saavutetuista kustannussäästöistä, joita varten koko syyteneuvottelujärjestelmä on alun perin laadittu. Syyteneuvottelumenettelyn tehokkuus ja tuloksellisuus määräytyvät pitkälti sen perusteella, kuinka hyvin järjestelmän tuomat kustannussäästöt vastaavat sitä, mitä uudistuksella on tavoiteltu. Kuten todettua, kysymykseen kahden ensimmäisen vuoden aikana saavutetuista ajan- ja sitä kautta kustannusten säästöistä ei nyt käytettävissä olleesta aineistosta saada kuin korkeintaan suuntaa-antavia vastauksia. Ne näyttäisivät viittaavan siihen, että ainakin näin al-

kuvuosina syyteneuvottelun tuottama ajansäästö painottuu voimakkaasti prosessin loppupäähän ennen muuta lyhentyneen pääkäsittelyn muodossa, kun tunnustamisoikeudenkäynti ja siinä vaadittu suppeampi todistelu voidaan käydä läpi selvästi tavallista pääkäsittelyä nopeammin. Lisäksi tuomioaineiston suhteellisen pienen muutoksenhakuprosentin valossa säästöjä vaikuttaisi koituvan myös siitä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuihin tuomioihin haetaan keskimääräistä harvemmin muutosta. Koska esitutkintavaiheeseen liittyvää tunnustamismenettelyä ei näytetä sovelletun, lainvalmisteluvaiheessa odotetut kustannussäästöt ovat jääneet tältä osin saavuttamatta. Kuten sanottu, näitä tuloksia voidaan tässä vaiheessa pitää kuitenkin korkeintaan viitteellisinä. Lisäksi koituneiden säästöjen tarkkoja aika- ja rahamääriä on nyt käytettävissä olleesta aineistosta mahdotonta selvittää.

Jatkotutkimus siitä, miten syyteneuvottelumenettelyn tuottamat kustannussäästöt ylipäätään tulisi laskea ja miten tätä aiheutuneiden säästöjen määrää voidaan luotettavasti selvittää sekä siitä, kuinka paljon näin määriteltyjä kustannussäästöjä syyteneuvottelusta tosiasiallisesti syntyy, olisi siis menettelyn tarkoituksenmukaisuuden arvioimiseksi ehdottoman tärkeää. Luotettavia kustannussäästötuloksia voitaneen saada kuitenkin vasta, kun menettely on ollut käytössä pidempään.

LIITTEET

- 1) Syyteneuvottelun seurantalomakemalli
- 2) Syyttäjäkyselyn kyselylomake

LIITE 1

ILMOITUSLOMAKE

Syyteneuvottelujärjestelmän
kustannussäästöjen seuranta
palautetaan osoitteella vksv@oikeus.fi

HUOM! MUISTA MERKITÄ NIMESI JA VIRASTON NIMI LOMAKKEESEEN. TÄMÄ ON EHDOTTOMAN TÄRKEÄÄ.

Syyttäjänvirasto/syyttäjä		Nimi:		
Syyttäjän dnro	Rikosilmoitus tehty (pvm)	Ennakoilmoitus syyttäjälle tehty (pvm)	Pöytäkirja saapunut syyttäjänvirastoon (pvm)	Asia siirretty käräjäoikeuteen (pvm)

Missä vaiheessa prosessia syyteneuvottelutoimenpiteitä on tehty?

Esitutinnan aikana		Syyteharkinnan aikana		Syyteharkinnan jälkeen	
--------------------	--	-----------------------	--	------------------------	--

Kenen aloitteesta syyteneuvottelutoimiin ryhdyttiin?

Tutinnanjohtajan		Syyttäjän	Epäillyn/vastaajan		Asianomistajan		Muu, mikä?	
------------------	--	-----------	--------------------	--	----------------	--	------------	--

Asian rikosnimikkeet ja asianosaisten lukumäärä

Rikokset, joita esitutkinnassa tutkittiin:	Epäiltyjä kpl	AO kpl
Varkaus ym.		
Esitutkinnassa rajoitettiin:		
Syyttämättä jätettiin:		
Syyte nostettiin:		
Tuomioesitys tehtiin:		
Syyteneuvottelu ei johtanut toimenpiteisiin:		
Tunnustus peruutettiin:		

Kuvaus syyteneuvottelulla saavutetusta ajan ja kustannusten säästöstä

Ajansäästö esitutkinnassa, koko prosessi (arvio) tuntia/päivää	Ajansäästö esitutkinnassa, syyttäjän osuus (arvio) tuntia/päivää	Ajansäästö syyteharkinnassa (arvio) tuntia/päivää	Ajansäästö pääkäsitelyssä (arvio) tuntia/päivää
--	--	---	---

LIITE 1

ILMOITUSLOMAKE

Syyteneuvottelujärjestelmän
kustannussäästöjen seuranta
palautetaan osoitteella vksv@oikeus.fi

	-	-	
--	---	---	--

Kustannuksia säästy, kuvaa miten (esim. toimenpiteet, joita ei ollut tarpeen suorittaa)

--

Ajankäyttö tilanteessa, jossa syyteneuvottelu ei johtanut toimenpiteisiin tai tunnustus peruutettiin

--

Syyteneuvottelukysely

Kysymykset

- 1. Milloin, missä asioissa ja miksi olette tehnyt tunnustamisperusteisia esitutkinnan rajoittamispäätöksiä ja/tai alennussitoumuksia?**
- 2. Milloin ja missä asioissa olette ollut mukana tuloksettomissa syyteneuvotteluissa ja miksi ne ovat jääneet tuloksettomiksi?**
- 3. Milloin, missä asioissa ja miksi olette tehnyt syyttämättäjättämispäätöksiä syyteneuvotteluun liittyen?**
- 4. Miten arvioitte tunnustamisoikeudenkäyntien määrää oman syyttäjänviraston alueella ja valtakunnallisesti? Onko tunnustamisoikeudenkäyntejä järjestetty liian harvoin tai liian usein?**

LÄHTEET

LAINVALMISTELUASIAKIRJAT

Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi. HE 58/2013 vp.

Lakivaliokunnan mietintö 5/2014 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2014 vp.

KIRJALLISUUS

Linna, Tuula 2015: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis 3/2015 417–435.

Oikarainen, Jukka 2017: Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä. Licensiaatintyö. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta, prosessioikeus.

Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 266. Helsinki 2014.

Sahavirta, Ritva 2017: Syyteneuvottelumenettelyn haasteet syyttäjäntoiminnassa. Haaste 3/2017, 21–22.

Sahavirta, Ritva 2016: Syyteneuvottelu – Kun käytäntö kohtaa teorian. Edilex 22.2.2016 www.edilex.fi/artikkelit/16166. Julkaistu aiemmin teoksessa Oikeustieteiden moniottelija – Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2016.

Tapani, Jussi ja Tolvanen, Matti 2015: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015 229–247.

Valtakunnansyyttäjänviraston muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Dnro 26/31/14 28.12.2015.